Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Vztahová vazba v náhradních rodinách

Bakalářská práce

Autor: Adéla Zimová

Studijní program: B7507 - Specializace v pedagogice

Studijní obor: 7505R015 - Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová

Hradec Králové 2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: **2014/2015**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Adéla Zimová**
Osobní číslo:	**P121236**
Studijní program:	**B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii**
Název tématu:	**Vztahová vazba v náhradních rodinách**
Zadávající katedra:	**Katedra sociální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Práce se zabývá vztahovou vazbou mezi dítětem a pečující osobou. Cílem bakalářské práce je popis a analýza vztahové vazby. Pozornost bude věnována poruchám vazby, jejich následkům a především následkům absence této vazby, čímž práce upozorní na důležitost jejího vytvoření u dětí. Cílem práce je s oporou o odbornou literaturu analyzovat a popsat vztahovou vazbu a zjistit, jak probíhá proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině. Metodou sběru dat bude rozhovor, data budou analyzována za využití kódování.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce:	**Mgr. Gabriela Slaninová** Katedra sociální pedagogiky
Datum zadání bakalářské práce:	**7. 1. 2014**
Termín odevzdání bakalářské práce:	**19. 3. 2015**

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.	Mgr. Iva Junová, Ph.D.
děkan	vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce Mgr. Gabriely Slaninové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 4/2009 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

V Říčanech dne 19. 3. 2015

Adéla Zimová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Gabriele Slaninové za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce. Mé poděkování patří také všem respondentkám, které mi věnovaly svůj drahocenný čas i zkušenosti a které mi ochotně pomohly s vypracováním praktické části. Tímto také děkuji z. s. Rozum a cit a o. s. Amalthea za odborné rady a umožnění oslovení jejich klientů. Na závěr děkuji také Aleně Svobodové za odborné informace.

Anotace

ZIMOVÁ, Adéla. *Vztahová vazba v náhradních rodinách.* Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 78 s. Bakalářská práce.

Práce se zabývá vztahovou vazbou mezi dítětem a pečující osobou. Cílem bakalářské práce je popis a analýza vztahové vazby. Pozornost bude věnována poruchám vazby, jejich následkům a především následkům absence této vazby, čímž práce upozorní na důležitost jejího vytvoření u dětí. Cílem práce je s oporou o odbornou literaturu analyzovat a popsat vztahovou vazbu a zjistit, jak probíhá proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině. Metodou sběru dat bude rozhovor, data budou analyzována dle okruhů zkoumání.

Klíčová slova: deprivace, teorie attachmentu, matky a děti, psychoterapie, vztahová vazba, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, ústavní výchova, systém péče o ohrožené děti

Annotation

ZIMOVÁ, Adéla. *Attachment in subtitutional care.* Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 78 p. Bachelor Degree Thesis.

This work deals with the attachment between child and carers. The aimof the work is description and analysis of the attachment. Attention will be paid to disorders of the attachment, their consequences and especially consequences of absence of the attachment. There by the work drawsattention to importance of the early attachment relationships of children. There search will determine how substitute parents assisted creation of attachment, what helped them in creating attachment and what were problems. The data collection method will be an interview and data will be analyzed in laps of exploration.

Keywords: attachment theory, mothers and children, psychotherapy, deprivation, institutional care, foster care

Seznam zkratek

NV = náhradní výchova

ÚV = ústavní výchova

NRP = náhradní rodinná péče

PP = pěstounská péče

PPPD = pěstounská péče na přechodnou dobu

DD = dětský domov

KÚ = kojenecký ústav

DDÚ = dětský diagnostický ústav

VÚ = výchovný ústav

DC = dětské centrum

OSPOD = orgán sociálně – právní ochrany dětí

ADHD = attention deficit hyperactivity disorder (porucha pozornosti s hyperaktivitou)

FAS = fetální alkoholový syndrom

Obsah

Úvod ... 10

1 VZTAHOVÁ VAZBA ... 12

1.1 Vztahová vazba neboli attachment ... 12

1.2 John Bowlby a jeho teorie attachmentu ... 14

1.3 Kontinuální proces vztahové vazby ... 16

1.4 Postavy, k nimž je zaměřeno vazebné chování ... 19

1.5 Druhy vazby ... 21

1.6 Poruchy vazby ... 23

2 NÁHRADNÍ VÝCHOVA ... 30

2.1 Pojem náhradní rodinná péče ... 30

2.2 Právní úprava náhradní rodinné péče v ČR ... 31

2.3 Instituty NRP v ČR ... 32

2.3.1 Pěstounská péče ... 32

2.3.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD) ... 36

2.3.3 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby ... 38

2.3.4 Poručnictví (s péčí) ... 38

2.3.5 Osvojení ... 39

2.4 Specifika výchovy dětí vyrůstajících v NRP ... 42

3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ ... 45

3.1 Cíle výzkumu ... 45

3.2 Volba výzkumné strategie, metody sběru a analýzy dat ... 45

3.3 Výzkumný vzorek ... 46

3.4 Výsledky výzkumného šetření ... 47

3.5 Diskuze výsledků ... 69

Závěr 72

Literatura 75

Úvod

K tématu vztahové vazby mezi dítětem a primárním pečovatelem a tématu náhradní rodinné péče, jsem se poprvé dostala ve svých necelých jedenácti letech, kdy se naše rodina rozrostla o čtyřměsíční holčičku z kojeneckého ústavu. Tehdy jsme narazila na spoustu nových informací, které mne velmi zaujaly a ovlivnily můj život. Od té doby se tomuto tématu věnuji a zjišťuji další zajímavá fakta o vztahové vazbě a negativních následcích absence či nevhodného navázání této vazby pro život jedince.

Se samotnou teorií vztahové vazby jako první v roce 1969 přišel známý anglický psychoanalytik John Bowlby. V sedmdesátých letech minulého století, v reakci na výzkumy, zahraničí reagovalo velmi pružně a okamžitě se teorií začalo zabývat. Při péči o děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, se odklonilo od ústavů a začalo využívat pěstounské péče, která se v Evropě stala prioritou. To samé však nelze říci o České republice, kde se stále na vztahovou vazbu a její důležitost v životě jedince zapomíná. V České republice je stále vysoké procento dětí vyrůstajících v ústavní péči, kde není možné vytvoření vztahové vazby. Přesto v posledních letech zaznamenáváme určité změny v náhradní výchově a to především v náhradní rodinné péči.

V souvislosti s tímto jsme stanovili předpoklad: náhradní rodiče se podílejí na vytvoření vztahové vazby a překonávají jisté potíže spojené s deficity či absencí vztahové vazby s biologickými rodiči.

Zde se nabízí několik otázek. Mají náhradní rodiče ponětí o vztahové vazbě, jejích poruchách a následcích těchto poruch pro život dítěte? Jak podporují náhradní rodiče vytvoření této vazby. Co jim při vytváření vztahu pomáhá a co naopak situaci komplikuje? A kolika náhradním rodičům se dle jejich subjektivního pohledu podaří s dětmi vztahovou vazbu vytvořit?

Cílem práce je s oporou o odbornou literaturu analyzovat a popsat vztahovou vazbu a zjistit, jak probíhá proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině.

Na základě vymezeného tématu a zvoleného cíle jsme formulovali vědeckovýzkumný problém: proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině. HVO zní: Jak probíhá proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině?

Mj. sledujeme, jak jsou náhradní rodiče informováni o problematice vztahové vazby, jak podporují vznik vazby a co jim při vytváření vztahu mezi nimi a dětmi pomáhá a co situaci komplikuje.

Metodou sběru dat bude semistrukturované interview, data budou analyzována za využití kódování.

1 VZTAHOVÁ VAZBA

1.1 Vztahová vazba neboli attachment

Pojem attachment je těžko přeložitelný do českého jazyka, a proto se pro vyjádření tohoto slova využívá mnoha termínů, jako jsou „citová vazba“, „přimknutí“ nebo „vztahová vazba“. Ani jeden z názvů však není správný. Všechny pokusy ukázaly, že jde o mnohem složitější jev, pro který zatím v češtině nemáme přesný výraz. (Vrtbovská, 2010) Attachment byl rozpoznán a popsán anglickým psychiatrem a psychologem Johnem Bowlbym ve čtyřicátých letech minulého století a od té doby je tématem mnoha studií a diskusí všude na světě. (Vrtbovská, 2010)

Jde tedy o citové pouto mezi dítětem a dospělým člověkem, který o dítě pečuje, zpravidla rodičem.*„Attachment je v tomto kontextu pojem, který vystihuje velmi komplexní blízkou vazbu mezi dítětem a matkou, popřípadě pečovatelem či mateřskou postavou. Attachment zahrnuje vzájemné pocity, porozumění, sdílení emocí, přijetí, trvalost a lásku.“* (Vrtbovská, 2010, str. 17) Karl Heinz Brisch ve své knize vztahovou vazbu popisuje následovně: *„vazba je neviditelné emocionální pouto, které velmi specificky spojuje dva lidi navzdory prostoru a času. … Tento emocionální vztah zajišťuje kojenci přežití a může být označen také jako bezpečný emoční přístav “* (2012, str. 15)

„Mary Mainová formulovala několik základních charakteristik attachmentu: 1) nejranější attachmenty se formují kolem sedmého měsíce; 2) takřka všechny děti si vytvoří attachment; 3) attachment si dítě vytvoří pouze k omezenému okruhu lidí; 4) vytvořené vzorce jsou odvozené od sociálních interakcí s danými osobami; 5) vedou ke specifickým organizačním změnám v chování a fungování mozku.“ (Vavrda, 2005. str. 49)

Blízké vztahy představují prostředí, které je důležitou podmínkou pro správný vývoj nervové soustavy. Pečující osoba, neboli také vztahová osoba, pomáhá jedinci zvládat různé životní situace a emoční stavy. Dokáže utišit úzkost, zjednodušit chaotické situace atd. Attachmentové vztahy mají také přímý vliv na vývoj nervové soustavy. (Vavrda, 2005)

Jestliže děti naváží silný vztah s rodičem, umožní jim to vybudovat si důvěru v ostatní i v sebe samotné. Tyto první vztahy ovlivňují jak fyzický, tak mentální vývoj a tvoří rovněž základ pro psychologický vývoj. První vztahy dítěte se stávají vzorem pro všechny další mezilidské vztahy. Silný a zdravý vztah dítěte k jeho rodičům může mít hned několik pozitivních dlouhodobých dopadů. Některé z nich uvádí anglická pediatrička a psychoterapeutka Vera Fahlberg ve své knize (Tabulka 1).

Rodiče zodpovídají za vytvoření vztahové vazby a za správné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá a je schopno dosáhnout svého maximálního potenciálu fyzického, intelektuálního a psychického vývoje. Úkolem dítěte je využít tohoto prostředí. Dítě není schopno úspěšně projít fázemi svého vývoje, pokud není vyvinut vztah rodič-dítě.

Tabulka 1

Vztah pomáhá dítěti:
-využívat svůj intelektuální potenciál v plné šíři
-třídit své vjemy
-logicky myslet
-tvořit a projevovat sociální emoce
-vybudovat si svědomí
-důvěřovat ostatním
-stát se sebejistým a samostatným
-lépe se vyrovnávat se stresem a zklamáním
-redukovat pocity žárlivosti
-překonávat běžné strachy a obavy
-posilovat pocit vlastní hodnoty
-redukovat žárlivost (Fahlberg, 1994)[1]

[1] ***„A strong attachment can enable a child to:*** *attain his/her full intelectual potenciál**;** sort out chat he/she perceives**;** think logically**;** develop social emotions**;** develop a conscience**;** trust others**;** become self-reliant**;** cope better with stress and frustration**;** reduce feelings of jealousy**;** over come commonfears and worries**;** increase feelings of self-worth**;** reduce jealousy“* (Fahlberg,1994, str. 20)

1.2 John Bowlby a jeho teorie attachmentu

John Bowlby se narodil roku 1907 do zámožné rodiny britského chirurga. Stejně jako jeho otec studoval medicínu, ale i přes velmi dobré studijní výsledky studium přerušil a začal se věnovat práci učitele ve škole pro děti a mládež s narušeným sociálním chováním. Přesný důvod jeho rozhodnutí není dodnes znám, ale v mnohé literatuře se hovoří, že vývojovou psychologií se začal zabývat na základě vlastní zkušenosti z rodiny. Vzhledem k postavení jeho rodiny ve společnosti, nemohl totiž trávit příliš času s matkou ani otcem. O Bowlbyho se starala vychovatelka, se kterou si vytvořil velmi dobrý vztah a kterou zpětně považoval za svou primární vztahovou osobu. Tato žena však v Bowlbyho třech letech zemřela. Zda je ale právě dětství důvodem, proč se Bowlby začal zabývat vztahovou vazbou, jsou pouze spekulace. Stejně tak je jen spekulací myšlenka, že šlo o postadolescentní pubertální fázi, neboť právě tímto krokem se Bowlby velmi vymezil své rodině. (Brisch, 2011)

Jisté však je, že v 50. letech byl Bowlby v osobním i vědeckém kontaktu s odborníky jako Konrad Lorenz, Nikolaas Tinbergen či Robert Hinde, kteří stáli při vzniku nového oboru etologie zabývající se zkoumáním chování zvířat, jejich fyziologickým i ontogenetickým vývojem a významu určitých vzorců chování pro život zvířete. Právě díky nim a jejich poznatkům Bowlby vyvinul první hypotézy o vztahové vazbě. Velmi jeho práci ovlivnil také Harry Harlow, především experimentem s makaky a „náhradní matkou“.

Po ukončení studia medicíny se rozhodl věnovat, v té době začínajícímu, oboru dětské psychiatrie a dokončil psychoanalytický výcvik, se kterým začal už na studiích. Následně několik let pracoval jako vedoucí londýnské Child Guidance Clinic a po druhé světové válce dostal za úkol vybudovat oddělení pro psychoterapii dětí na Tavistocké klinice. Bowlbyho první publikace se týkala vlivu prostředí na raný vývoj dítěte, kdy pozorováním větší skupiny mladistvých zlodějů chtěl *„ozřejmit, jak rané emocionální traumatizace v důsledku prožitků ztráty a odloučení mohou ovlivnit vývoj poruch chování.“* (Brisch, 2011, str. 29)

Krátce na to následoval Bowlbyho příspěvek s názvem *Then a ture of the child´s tie to his mother* (v čj *Povaha připoutání dítěte k matce*), v němž poprvé

definoval své myšlenky o vztahové vazbě, která zodpovídá za silný emocionální vztah matky a dítěte. Tím na sebe znatelně upozornil, a jeho úvahami se začala zabývat britská psychoanalytická společnost. Reakce však nebyly příliš pozitivní, naopak většina Bowlbyho kolegů byla k teorii vztahové vazby velmi skeptická a kritická. (Brisch, 2011) Velmi důležitou součástí vývoje vztahové teorie jsou léta, kdy Bowlby pracoval jako expert Světové zdravotnické organizace. (WHO) V jedné ze zpráv, kterou napsal, klad důraz právě na význam vztahu s primárním pečovatelem. (Vavrda, 2005)

K jedné z nově založených výzkumných skupin Johna Bowlbyho se připojili také James Robertson a Mary Ainsworthová, kteří měli na následné výsledky Bowlbyho výzkumů velký vliv. James Robertson společně s Johnem Bowlbym natočili dokumentární film s názvem „A two years old goes to hospital“, popisující příběh a chování malé dvouleté dívky, která byla bez matky hospitalizována v nemocnici. Na základě tohoto filmu došlo v rámci hospitalizace dětí v Británii, ale i v jiných zemích světa, k zásadní změně, především v návštěvních hodinách. Později také k možnosti, aby matka byla s dítětem po celou dobu hospitalizace přítomna. Mary Ainsworthová přišla do Bowlbyho výzkumné skupiny s významnými znalostmi a myšlenkami, které později vešly do teorie vztahové vazby. Během své práce v Ugandě přišla na standardizovanou výzkumnou situaci, kterou nazvala *Infant strange situation* (v čj *neobvyklá situace*) a která ji pomáhala ve studiu vazebného chování u odloučených dětí a která se používá dodnes. (Brisch, 2011) Díky Parkesovi se Bowlby zaměřil na význam vztahové vazby pro celé rozpětí života. „*Vztahová vazba tak představuje emocionální základnu po celý život až do stáří.*“ (Parkes et al., 1991 in Brisch, 2011, str. 32)

Téměř v současné době publikoval John Bowlby první část své trilogie *Attachment* (v čj *Vazba*), která se spolu s dalšími částmi stala základem teorie vztahové vazby. Celá teorie pak byla dále podložena ještě dalšími longitudinálními studiemi v oblasti vývojové psychologie. Bowlby i Ainsworthová měli celou řadu doktorandů a doktorandek, kteří byli jejich myšlenkami nadšeni a pracovali na rozšíření empirického výzkumu vztahové vazby. V současné době patří teorie vztahové vazby k teoriím o psychickém vývoji jedince k nejlépe empiricky podloženým teoriím.

1.3 Kontinuální proces vztahové vazby

První prostor pro budování citového pouta mezi dítětem a rodiči se vytváří již v době mezi početím a narozením dítěte. Obrovský vliv na vývoj nenarozeného dítěte má způsob, jakým o sebe matka v době prenatálního vývoje pečuje. To, jaký druh vztahu mezi dítětem a matkou vznikne, záleží na průběhu prenatálního období. V době těhotenství může dojít k zanedbání péče nebo k nesprávnému zacházení. (Fahlberg, 1994) Zanedbání je definováno jako nesprávné zajištění základních potřeb dítěte a nesprávné zacházení jako zacházení nepříznivé pro vývoj dítěte (např. když matka v době těhotenství pije alkohol nebo užívá drogy…) (Hartl, 2000). Je známo, že na citové pouto mezi matkou a dítětem má velký vliv také psychické rozpoložení matky. Otěhotní-li tedy žena nechtěně a dítěte se hodlá zříci, její postoj k plodu je jiný, než u matky, která se na dítě těší. Tento postoj samozřejmě dítě cítí a i to může vést k horšímu vybudování citového pouta mezi dítětem a rodiči. (Fahlberg, 1994)

K navazování přímé vazby mezi rodiči a dítětem může dojít hned v prvních momentech po narození. Běžný proces „seznamování se“ rodičů s dítětem po narození se skládá ze dvou částí. V její první části rodiče využívají prvotní kontakt s novorozencem k tomu, aby se s ním seznámili hmatem. Ve druhé pak probíhá zkoumání a všímání toho, že jejich dítě je jedinečné a připomínající členy rodiny. Celý tento proces vede k tomu, aby člověk našel, vědomě i nevědomě, způsoby, jak své dítě rozeznat od ostatních. Pokud se tento proces neuskuteční, existuje vysoké riziko výskytu problémů ve vztahu mezi matkou a dítětem. (Fahlberg, 1994)

Po narození chybí nervové soustavě novorozence pevné uspořádání. V prvních několika měsících se však toto uspořádání zlepší. Hlavním a velmi důležitým prvkem pro uspořádání nervové soustavy je interakce mezi dítětem a jeho rodiči. Do této interakce se zapojují veškeré smysly - hmat, čich, chuť, zrak a sluch. Novorozeně se nejdříve učí zaměřovat svůj zrak na předměty vzdálené přibližně 20 - 22 cm, taková vzdálenost je totiž mezi obličejem dítěte a matky při kojení. Bylo zpozorováno, že děti ve věku od čtyř týdnů preferují lidskou tvář před ostatními předměty a od osmi týdnů jsou schopni tvář pozorovat a zcela se na ni soustředit. Kontakt tváří v tvář je pro vznik citového pouta velice důležitý. Už od tří měsíců věku je vidět, že děti rozeznávají tvář své matky, které dávají výrazně přednost před ostatními. Reakce na matku bývají čím dál silnější. Pocit bezpečí a klidu u

novorozence také navozují rytmické pohyby, které dítě vnímá, když ho matka chová nebo nese. Tyto pohyby jsou podobné těm, které dítě cítilo v prenatálním období. Těsný kontakt mezi rodičem a dítětem také přispívá k vytvoření pevného pouta mezi nimi. (Bowlby, 2010)

Zjednodušeně z této kapitoly vyplývá, že právě první měsíce a roky života jsou pro vytvoření citového pouta mezi dítětem a pečující osobou nejdůležitější. (Tabulka 2) Bohužel dětem, které od útlého věku vyrůstají v kojeneckých ústavech, se takové pozornosti nedostává a nemají tudíž možnost toto pouto vytvořit.

Tabulka 2

Rozlišující reakce dítěte na osobu poskytující primární péči
3 – 6 týdnů: více hlasového projevu v reakci na pečovatele
9 týdnů: pláč se utiší rychleji, když jej drží pečovatel
10 týdnů: patrnější úsměv v reakci na spatření pečovatele
15 týdnů: intenzivnější pláč, když pečovatel zmizí z dohledu
18 týdnů: sleduje pečovatele, když jej drží jiní
21 týdnů: vítá pečovatele vřeleji než ostatní
22 týdnů: zkoumá ve větším rozsahu, je-li v dohledu pečovatele
24 týdnů: pokouší se následovat pečovatele, když odchází (Fahlberg, 1994)[2]

[2] ***Thein fant´s differential responses to primary carer:*** *3-6 weeks: more vocal in response to carer; 9 weeks: crying stops faster when held by carer; 10 weeks: increased smiling in response to seeing carer**;** 15 weeks: increased crying when carer departs from sight; 18 weeks: watches carer when held by others**;** 21 weeks: greets carer more warmly than others**;** 22 weeks: explores more when in sight of carer**;** 24 weeks: tries to follow carer when carer leaves* (Fahlberg, 1994, str. 30)

- **Cyklus vzrušení - uvolnění** (Thearousal-relaxationcycle)

Malé děti mají vysoký práh vnímavosti. Pokud jsou s něčím nespokojené, cítí se nepříjemně nebo pod napětím, dávají to zřetelně najevo pláčem, kopáním, křikem apod. Úkolem rodiče, v této situaci, je na dítě pozitivně zareagovat a pomoci mu dostat se opět do stavu klidu a bezpečí. Pokud však matka, nebo jiná vztahová osoba, na signály dítěte nereaguje, přeruší se tzv. cyklus vzrušení a uvolnění, který je zobrazen na Obrázku 1 níže. (Fahlberg, 1994) Jako příklad porušení cyklu vzrušení - uvolnění lze uvést situaci, kdy matka na pláč svého dítěte nereaguje, protože, podle ní, si dítě musí zvykat na to, že nemůže dostat vše, aby nebylo rozmazlené.

Uvedený cyklus spouští potřeba dítěte a završuje ho reakce rodiče, kterou je potřeba dítěte naplněna. Při opakovaném a úspěšné dovršování cyklu dochází k vytváření a upevňování citového pouta mezi matkou a dítětem. Pomáhá tak dítěti budovat si důvěru, jistotu a vztah ke své hlavní vazebné postavě. (Fahlberg, 1994) Fahlberg také uvádí, že pokud dítě delší dobu nebo často zažívá pocit napětí, je jeho schopnost vnímat okolní svět značně omezena, čímž často dochází k opoždění či úplnému zastavení intelektuálního vývoje dítěte.

Obrázek 1

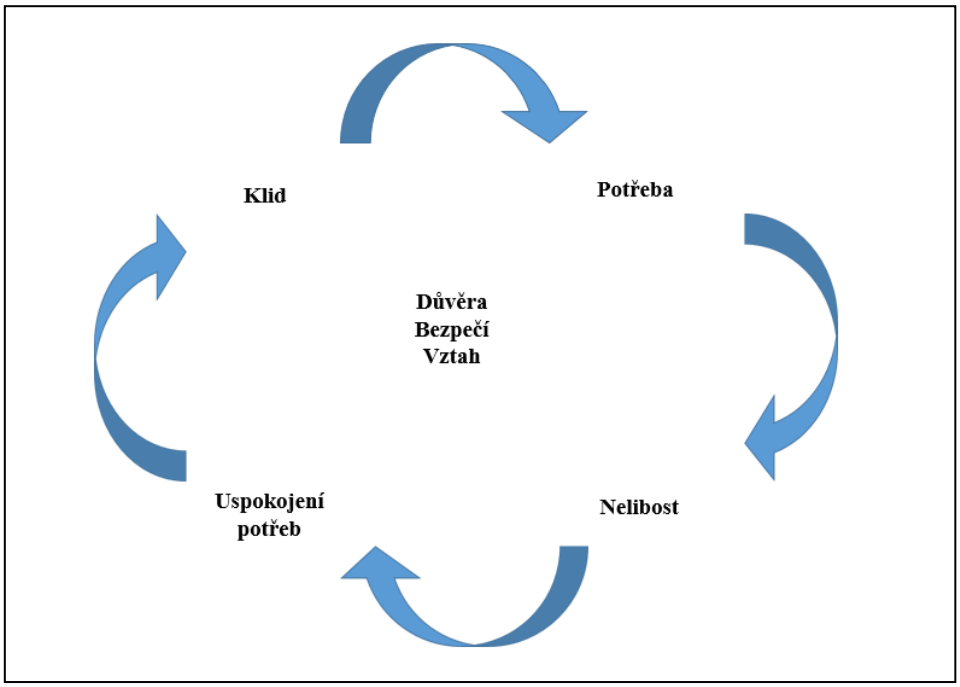

Zdroj: Vlastní zpracování

1.4 Postavy, k nimž je zaměřeno vazebné chování

Dlouhou dobu se předpokládalo, že citové pouto vzniká mezi dítětem a pouze jednou další osobou. Tato osoba, ke které tedy dítě zaměřuje své vazebné chování, se označovala jako mateřská postava nebo jednoduše jako matka. Později však byl tento termín nahrazen vztahovou osobou nebo vazebnou osobou, aby se snížila možnost nedorozumění. Následně bylo zjištěno, že téměř od samého počátku mají děti více než jednu postavu, k níž zaměřují své vazebné chování. Úlohu hlavní vazebné postavy mohou zastoupit i jiní lidé než biologická matka. Dokázáno je i, že během druhého roku života velká většina dětí zaměřuje své vazebné chování k více než jedné postavě, často i k několika. (Bowlby, 2010) *„Některé děti si volí více než jednu vazebnou postavu už téměř v okamžiku, kdy začnou rozlišovat; ale většina to pravděpodobně začne dělat o dost později.“* (John Bowlby, 2010, str. 264)

Z výzkumů provedených u dětí z různých kultur však vyplývá, že se děti k těmto vazebným postavám nechovají stejně. Sami rozlišují hlavní a vedlejší vazebné postavy. Tyto osoby se dají hierarchicky seřadit. Ukázalo se, že jedna z postav je pro dítě důležitější, než ostatní. Bowlby uvádí, že pokud tato osoba odešla z místnosti, dítě protestovalo více, než u jakékoliv jiné. „*Navíc pokud se dítě cítilo unavené, hladové nebo nemocné, obvykle se obracelo konkrétně k této osobě. Naproti tomu ostatní osoby vyhledávalo, když mělo dobrou náladu.“*(Bowlby, 2010, str. 264)

Této osobě se říká **hlavní vazebná postava**. Koho dítě určí za hlavní vazebnou osobu, záleží na tom, kdo se o něj stará a na složení domácnosti, ve které žije. Zpravidla jde o jeho biologickou matku, otce, starší sourozence nebo například prarodiče. Z různých pozorování bylo zjištěno, že ačkoliv je obvyklé, že vazebnou postavou je matka, může její roli stejně dobře, ne-li v některých případech lépe, sehrát i jiná osoba. (Bowlby, 2010) K tomu, aby dítě přijalo osobu za svou hlavní vazebnou postavu a chovalo se tak, jak by se chovalo ke své přirozené matce, je potřeba, aby se osoba k dítěti chovala mateřsky (tzn. živě s ním komunikovala, pohotově reagovala na jeho signály a pohyby…). Není pochyb o tom, že náhradní matka se může k dítěti chovat zcela mateřsky, přesto mohou být, z mnoha důvodů, reakce náhradní matky slabší než u matky biologické. (Bowlby, 2010)

Dalším, pro dítě významným osobám, říkáme **vedlejší vazebné postavy**. U každého dítěte se počet i totožnost vedlejších postav s věkem mění. Zpravidla tyto změny odrážely to, kdo byl zrovna po delší dobu v přítomnosti dítěte. Není jisté, zda se zaměření vazebného chování k dalším postavám objevuje ve stejnou dobu jako zaměření k hlavní vazebné postavě. (Bowlby, 2010)

Dá se předpokládat, že má-li dítě pouze jednu vazebnou postavu, tedy postavu hlavní, jeho pouto k ní bude velice silné, a naopak má-li dítě více vazebných postav, pouto k hlavní vazebné postavě bude slabé. Ve skutečnosti to tak však není. Podle průzkumů skotské studie bylo zjištěno, že děti s menším citovým poutem k hlavní postavě, spíše omezí vazebné chování právě na tuto jednu postavu. Zatímco děti se silným citovým poutem zaměří své sociální chování tak k jiným osobám. Podle Bowlbyho je chybou předpokládat, že dítě rozděluje svou vztahovou vazbu mezi mnoho lidí tak, že nakonec skončí bez silné vazby k některé z nich, a tudíž, že by nějakou konkrétní osobu nepostrádalo při její nepřítomnosti. Uvádí, že: *„Existují silné dispozice k tomu, aby se vazebné chování zaměřilo především k jedné konkrétní osobě,“* (2010, str. 267) a uvedené stanovisko podkládá sklony malých dětí, umístěných na lůžkovém oddělení nemocnice, upnout se na konkrétní zdravotní sestru, mají-li k tomu příležitost. (John Bowlby, 2010)

Vazebné chování může být zaměřeno i k **neživým objektům**, jako jsou u menších dětí dudlík, kojenecká láhev, palec nebo později plyšová hračka, přikrývka apod. *„Zatímco cucání palce nebo dudlíku obvykle začíná už v prvních týdnech, citová vazba ke konkrétnímu měkkému předmětu je zřídka přítomna před devíti měsíci věku a často začíná až značně později.“* (Bowlby, 2010, str. 268) Dítě obvykle trvá na tom, že věc je nezbytně nutná při usínání a často i v jiných částech dne, především v těch, kdy je dítě unavené nebo rozrušené. (Bowlby, 2010)

Podle skotského výzkumu, který Bowlby ve své knize uvádí, je vazba k neživému předmětu velmi častá. Matky si jí jsou obvykle dobře vědomy, neboť pokud se hračka ztratí, dítě často není k utišení, dokud hračku opět nesevře v náručí. (Bowlby, 2010)

Podle Bowlbyho není tato citová vazba k předmětu nijak škodlivá a naopak její naprostá absence může být důvodem k obavám. Situace je jiná v momentě, kdy dítě dává předmětu přednost před člověkem. (Bowlby, 2010) *„Zřejmě by bylo možné, aby veškeré vazebné chování dítěte bylo zaměřeno k neživému objektu a vůbec ne k nějaké osobě. Takový stav, pokud by trval po nějakou dobu, by téměř jistě byl pro budoucí duševní zdraví škodlivý.“* (Bowlby, 2010, str. 270)

1.5 Druhy vazby

Experiment provedený Mary Ainsworthovou, nazvaný „neobvyklá situace“, spočíval v pozorování reakce a chování dítěte v okamžiku, kdy jeho matka odešla z místnosti, ve které si předtím společně hráli, a kdy se matka do této místnosti vrátila. Sledováno bylo především jednání dítěte v druhé fázi experimentu, tedy při návratu matky. Na základě pozorování experimentu byly už v první fázi identifikovány základní typy attachmentu.

Vztahovou vazbu v současné době rozlišujeme jistou a nejistou, přičemž nejistou vztahovou vazbu následně rozdělujeme na další tři typy.

- **Vazba jistá**

Děti reagují na odchod matky stresem. Jsou rozrušené a matku aktivně vyhledávají. Cizí osobou se utišit nedají. Po návratu matku nadšeně vítají a zdraví, vyžadují tělesný kontakt a v matčině objetí se okamžitě zklidní a utiší. Po malé chvíli se opět pouští do hry, do které zapojují i matku.

„Můžeme říci obecně, že rodiče jsou přítomní a dostupní, malé dítě je může oslovovat, vyjadřovat směrem k nim své potřeby a rodiče je umí správně naplnit. Jsou citliví k různým, i jemným signálům, které dítě vysílá. Pomáhají u svého dítěte vytvořit jisté a bezpečné citové pouto. V běžném populačním vzorku bychom našli asi 55-65% takovýchto dětí.“ (Vrtbovská, 2010, str. 26)

- **Vazba nejistá**

Pokud dojde k situaci, kdy se u dítěte do určitého věku vazba vytvoří, ale není z různých důvodů správně a bezpečně navázána, označujeme ji jako vazbu nejistou. Tato vazba se dělí do dalších tří druhů:

- Rozporuplný, úzkostný typ

Projevy těchto dětí jsou v rozporu. Velmi těžko prožívají matčin odchod z místnosti, ale také její návrat. Za každou cenu chtějí matku zpět. Jsou rozčilené z jejího odchodu i z její snahy je uklidnit. Jejich pláč neustává, často matku kopou a „bojují" s ní. Děti jsou nejvíce úzkostné ze všech, jsou podobně jako vyhýbavé děti svým chováním obtížné, úzkostně se lepí na matku a neustále vyžadují pozornost. (Vrtbovská, 2010) Takové děti není jednoduché, dlouhou dobu po příchodu matky, uklidnit, zvláště pokud jde o druhý odchod matky. Mnohé z nich se chovají přátelštěji k cizímu člověku v místnosti, než k matce. (Bowlby, 2010)

Chování rodičů těchto dětí k nim se dá označit za nekonzistentní, někdy jsou zde pro dítě, jindy nikoliv. Rodiče se obvykle k dítěti chovají a naplňují jeho potřeby podle toho, jak se oni sami zrovna cítí. Rodiče dávají dítěti silně najevo své pocity, a to i ty nepříjemné. V běžné populaci je takovýchto dětí asi 5-15%. (Vrtbovská, 2010)

- Vyhýbavý typ

Děti jsou méně závislé na matce ve smyslu bezpečného zázemí. Jsou sebevědomé, nezávislé a snadno navazují kontakt. Velmi často se na matku úzkostně lepí, ale zároveň čas od času ji agresivně napadají. Děti neustále něco po matce vyžadují, mnohem častěji než bezpečně připoutané děti. (Vrtbovská, 2010)

Při odchodu matky reagují jen velmi malým protestem. Nedávají vazebné chování příliš najevo, klidně pokračují ve hře, často však s menším zaujetím. *„Někdy se dá poznat, že matku následují pohledem, když opouští místnost, a tedy matčino zmizení skutečně registrují."* (Brisch, 2011, str. 49) Nechají se snadno a velmi rychle po matčině odchodu uklidnit i cizí osobou. Obvyklým znakem těchto dětí je vyhýbání se pohledu z očí do očí s matkou, odklání hlavičku stranou.

Tento typ attachmentu se vyvíjí u dětí, jejichž rodiče jsou „citově nepřítomní". Tedy nejsou vnímaví a citliví k malému dítěti. Dítě své rodiče postupně ignoruje a nevyhledává jejich blízkost. V běžné populaci najdeme takových dětí přibližně 30%. (Vrtbovská, 2010)

- Dezorganizovaný - dezorientovaný typ

Byl objeven výrazně později než typy předešlé. Jde o extrémní verzi jednoho z typů uvedených výše. Brisch uvádí, že „*vazebný systém těchto dětí je sice aktivován, ale jejich vazebné chování se neprojevuje v dostatečně konstantních a*

jednoznačných strategiích chování.“ (2011, str. 50) Odborníci se neshodují v tom, zda jde o druh nejisté vazby, nebo zda se jedná již o jednu z poruch vztahové vazby. Uvádí se, že pokud má jedinec jednu z předchozích typů nejisté vazby a disponuje určitými vlastnostmi, může fungovat bez větších problémů po celý život. Ovšem nejistá vazba dezorganizovaná je už velkým problémem. Tyto spekulace navíc ještě podporuje fakt, že nejistá vazba úzkostná či vyhýbavá může vzniknout i v běžné biologické rodině, zatímco dezorganizovaný typ vazby mají jen děti, které vyrůstaly v ústavní výchově, v minulosti byly ohroženy pečující osobou, nebo byly týrány, zneužívány a zanedbávány.

Jedná se o děti, které se během „neobvyklé situace“ chovají výrazně dezorganizovaně a dezorientovaně po návratu matky do místnosti. Během pozorování, bylo zjištěno, že děti se otáčejí dokola, pohybují se směrem k matce, ale až k ní obvykle nedojdou a začnou se od ní opět vzdalovat. Časté je u takových dětí strnutí v jedné poloze, tzv. freezing (zamrznutí), a stereotypní chování. (Brisch, 2011)

Mimo jiné tyto děti mají zvýšenou hladinu kortizolu a vyšší tepovou frekvenci než jiné děti. Psychologové, kteří jako první tuto skupinu definovali, Mainová a Solomon také zjistili, že tyto děti mají významně snížený práh tolerance stresu. Tento typ nejisté vazby je dán tím, že místo, aby děti přirozeně zažívaly ve vztahu s rodičem klid a bezpečí, přítomnost rodiče u nich způsobuje alarm a negativní očekávání. Pokud budeme hledat procentuální výskyt u dětí běžné populace, zjistíme, že D-D typ se vyskytuje přibližně u 20 % dětí. (Vrtbovská, 2010) *„Ovšem ve skupině zanedbávaných, týraných a zneužívaných dětí, bychom našli asi 80 %.“*(Vrtbovská, 2010, str. 28) Přesná prevalence se však u jednotlivých autorů liší.

1.6 Poruchy vazby

V následující kapitole vycházíme především z knihy od Karla Heinze Brische *Poruchy vztahové vazby*, neboť je to jediný dostupný zdroj, který se zabývá přímo poruchami vztahové vazby.

Již od roku 1982 klinici jako Fraibergová, Liebermanová, Pawlová a také Zeanaha a další zjišťují, že ve skupinách klinicky nemocných dětí nebo velice

narušených dyád rodiče a dítěte, existují ještě zcela jiné vzorce vazebného vztahu, které označili jako „poruchy vazby“. (Brisch, 2011)

„Je důležité poznamenat, že diagnóza poruch vztahové vazby nespočívá v přítomnosti vzorce chování založeného na nejisté vztahové vazbě. Ta je teorií vztahové vazby považována za adaptační vzorec pohybující se v rámci normálu.“ (Brisch, 2011, str. 97) U dětí s poruchou vztahové vazby vidíme časté změny v chování, změny však musíme pozorovat po delší časový úsek. Někteří autoři uvádí, že pro stanovení diagnózy musí anamnéza zahrnovat alespoň šest měsíců života jedince. (Brisch, 2011).

- Absence vztahové vazby

Absence vztahové vazby je v současné době často odborníky řešena. Existují totiž dva proudy, které se názorově liší. První proud říká, že absence vztahové vazby není možná. Podle nich se totiž každé dítě vždy na někoho či něco naváže, upozorňují tedy i na úlohu neživých věcí v procesu vytvoření vztahové vazby. Oproti tomu druhý proud tvrdí, že absence vztahové vazby možná je a objevuje se u dětí, které byly opuštěny hned na začátku života, a nebyla možnost vytvoření citového pouta do věku tří let. Neprojevují žádné vazebné chování. *„Zvláště stojí za zmínku, že ani v jednoznačně hrozivých situacích, které normálně vyvolávají vazebné chování spojené s hledáním blízkosti primární vztahové osoby, se ke vztahové osobě neobracejí“* (Brisch, 2011, str. 98). Jde o děti, které hned po narození zažívaly ústavní prostředí, střídání sester a vychovatelů, život ve velké skupině dětí, střídání prostředí a pečovatelů, čímž docházelo k častému přerušení vztahu a kontaktu se vztahovou osobou. (Brisch, 2011)

V případě opuštění jakoukoliv osobou, nereagují děti protestem nebo naopak přehnaně protestují při odloučení kterékoliv osoby. V některých případech se takové děti nahodile poutají k jakýmkoliv, i cizím, lidem, kteří jsou právě dostupní. Tyto děti si nikdy nedokázaly vybudovat stabilní vazbu - ani nejistou. Nemají žádnou vazebnou osobu, která by pro ně měla zvláštní význam nebo kterou by vyhledaly při pocitu strachu a ohrožení. *„Ve starším věku je u těchto dětí velmi často diagnostikována citová plochost, disharmonický rozvoj osobnosti, porucha empatie a*

sociálních vztahů. Tzv. „žádný attachment“ je významným elementem pro rozvoj asociálních vztahů.“ (Vrtbovská, 2010, str. 29)

- Nediferencované vazebné chování

V tomto případě jde o vážně narušené citové pouto. V odborné literatuře je toto chování popisováno jako závažná, spíše vzácnější porucha vztahové vazby u dětí. „*V těchto případech se dítě chová k cizím lidem s příchylností a důvěřivostí, jako by byly tyto osoby blízkými attachmentovými postavami dítěte.“*(Vrtbovská, 2010, str. 29) Děti nedělají rozdíly v tom, zda osobu znají déle nebo je pro ně úplně cizí. Často se toto chování označuje jako sociální promiskuita. (Brish, 2011) Tento typ vztahové vazby vzniká tam, kde došlo k výraznému narušení rozvoje vztahu mezi rodičem nebo pečovatelem a dítětem. Jde tedy o případy dětí velmi zanedbávané, zneužívané, separované od matky, jimž se nedostávalo nedostatečné pozornosti a individuální komunikace ve věku od narození do tří až pěti let. „*V současné době se nejvíce dětí, u kterých byla diagnostikována tato porucha, vyskytuje v kojeneckých ústavech a dětských domovech do tří let ve východní Evropě.“ (Vrtbovská, 2010, str. 29)*

Obdoba této poruchy se nazývá jako tzv. nehodový rizikový typ. Děti s touto poruchou se často připlétají do nehod a vystavují se tak ohrožení a zranění. Při zjišťování okolností vzniku nehody se zpravidla ukáže, že děti tyto nehody vyprovokovaly samy svým výrazně rizikovým chováním. *„Takové chování se již nedá vysvětlit samotnou zvědavostí nebo výraznou touhou objevovat.“* (Brisch, 2010, str. 99) Dětem chybí sociálně referenční chování, které můžeme mezi dítětem a matkou pozorovat už v prvním roce života a díky kterému dítě nedojde v nebezpečné situaci tak daleko, neboť v určitém momentě ke svému dalšímu chování vyžaduje souhlas matky, která situaci vyhodnotí jako příliš nebezpečnou a jednání dítěte zastaví. U dětí s touto poruchou však tato fáze ujištění nenastává. Navíc děti s uvedenou poruchou vykazují ve svém chování určitou urychlenost. I přes bolestivé zkušenosti z nehod pokračují bez procesu ujištění ve svém rizikovém chování. (Brisch, 2011)

- Přehnané vazebné chování

Děti s touto poruchou jsou emocionálně klidné a vyrovnané pouze pokud jsou v absolutní blízkosti svých vztahových osob. V prostředí, které důvěrně neznají, v nových situacích a vůči cizím lidem reagují ustrašeně a hledají tělesnou blízkost své vztahové osoby. I v náručí vztahové osoby se však necítí klidně, jsou ustrašené, úzkostné a nedůvěřivé. Například i u starších dětí, dětí školního věku, je typické, že se uklidní, až když jsou chováni v náručí své vztahové osoby, a to až po delší době. I na krátké odloučení prudce reagují, a tak se sama vztahová osoba odloučení raději brání. *„Na odloučení od své vztahové osoby reagují nadměrným emocionálním stresem- pláčou, zuří, propadají panice a jsou neutišitelné.“*(Brisch, 2011, str. 100)

Tuto poruchu citové vazby mají obvykle děti, jejichž matky trpí úzkostnou poruchou s extrémním strachem ze ztráty a matky, pro které jsou jejich děti emocionální základnou. Díky této poruše děti zpravidla nenavštěvují mateřskou školu ani základní školu a mimo svou rodinu nemají žádné kontakty. Strach je rozsáhlejší a vyhledávání blízkosti výraznější než u dětí s diagnózou „separační úzkost“. Takové děti totiž, na rozdíl od dětí s poruchou citové vazby, v důvěrném prostředí strach obvykle nepociťují. (Brisch, 2011).

- Tlumené vazebné chování

Toto chování je opakem přehnaného vazebného chování. Dítě je při odloučení klidné, vůbec neprotestují, nebo jen v malé míře. Zdají se být uzavřené a klidné. Emoce ke své vztahové osobě vyjadřují velmi omezeně a opatrně. Paradoxně za nepřítomnosti svých vztahových osob umí cizím lidem své pocity vyjádřit otevřeněji. (Brisch, 2011)

Druh tohoto vazebného chování je nejčastěji u dětí, které zažily tělesné týrání, nebo u dětí, v jejichž rodině je styl výchovy založen na tělesných trestech nebo hrozbách násilí. *„Tyto děti se zařídily tak, že svou potřebu vztahové vazby vyjadřují vůči svým vazebným osobám opatrně a zdrženlivě. Na jedné straně u nich očekávají ochranu a bezpečí, na straně druhé jim však tyto osoby nahánějí strach např. hrozbami násilí.“* (Brisch, 2011, str. 101)

- Agresivní vazebné chování

Děti s touto poruchou se chovají velmi agresivně a agresivním způsobem si vynucují přítomnost svých vazebných osob. Na základě dřívějších zkušeností se vztahovou osobou dítě očekává odmítnutí, a tak se spouští doslova boj o vztahovou vazbu. (Bowlby, 2010)

U těchto dětí je obvyklé, že v jejich rodině je agresivní chování mezi členy běžné. Nemusí však vždy jít o fyzické násilí. Děti bývají ve skupinách jiných dětí velmi nápadné a často získávají od dospělých „nálepku“ agresivního dítěte.

„Ačkoli tyto děti a tito mladiství vytváří první kontakty prostřednictví nápadně agresivních interakcí, umí se rychle uklidnit, jakmile se začne vyvíjet vztahová vazba.“ (Brisch, 2011, str. 101) To se však příliš často nestává, protože právě kvůli jejich agresivnímu přístupu je ostatní odmítají.

- Vazebné chování s obrácením rolí

Při této poruše dochází k obrácení vztahových rolí mezi dítětem a vztahovou osobou. Dítě věnuje své vazebné osobě přehnanou péči a přejímá za ni zodpovědnost, tzv. přechod k rodičovství. Dítě kvůli péči o svého rodiče výrazně omezuje vlastní zkoumání světa a kdykoliv, je-li to nutné, se jej vzdává. Dítě se v jakékoliv situaci snaží zůstat blízko své vazebné osobě, aby ji mohlo pomoci. Projevuje vlídnost, starostlivost a také kontrolu nad vztahovou osobou. (Brisch, 2011)

„Tyto děti mají strach z reálné ztráty své vazebné osoby, například kvůli hrozícímu rozvodu rodičů, hrozbách sebevraždy nebo po sebevražedném pokusu jednoho z rodičů.“ (Brisch, 2011, str. 102)

Je důležité uvést, že toto chování se do jisté míry podobá chování dětí s navázanou jistou vztahovou vazbou, jelikož vnímají potřeby svých vazebných osob. U jistě připoutaných dětí je však interakce mezi matkou a dítětem intenzivnější a vzájemnější. (Brisch, 2011)

- Porucha vztahové vazby se závislým chováním

Tato porucha se vytváří v kojeneckém období, kdy dítě prožije velký stres a jeho pečující osoba neumí správně rozeznat potřeby dítěte, nebo z jiného důvodu potřeby správným způsobem nesytí. Pro objasnění můžeme uvést příklad, kdy dítě pláče a vysílá signály k pečující osobě, protože vyžaduje např. blízkost osoby, ochranu, bezpečí atd. Osoba však nereaguje na pláč tělesným kontaktem, nýbrž např. nabídkou jídla. Dítě si velmi brzy zvykne na to, že pocit stresu se jídlem zmírní, ale jeho vlastní potřeba není uspokojena. Tato závislost se však v průběhu let může obrátit na závislost na jiné objekty, které krátkodobě redukují stres - např. hraní počítačových her a videoher, workoholismus, vztahová závislost, ale také závislosti na jiných látkách jako jsou potraviny, alkohol, drogy a další. (Brisch, 2011)

Tato náhražka, která zastupuje vztahovou osobu a redukuje stres jedince, je zaměnitelná. *„…pokud substance závislosti chybí, vzniká psychický, nebo tělesný – podle druhu drogy - abstinenční syndrom.“*(Brisch, 2011, str. 104) Tato porucha se v terapii velmi obtížně zpracovává. Lidé totiž mají zpravidla velký strach odevzdat se vztahu založenému na vazbě. (Brisch, 2011)

- Psychosomatická symptomatika

Poruchy vztahové vazby mohou být příčinou řady somatických symptomů. „*V důsledku emocionálního a tělesného zanedbávání může dojít například k růstové retardaci.“* (Brisch, 2011, str. 105) Emocionální deprivace není fenoménem rodin z nižších vrstev, spíše naopak častěji se objevuje u dětí z vyšších vrstev.

Terapeutové se v takovém případě snaží o změnu emoční situace v rodině. Pokud je však proces příliš vleklý, je dítě umístěno do prostředí s lepším emocionálním klimatem. Tím pak započatý vývoj citové vazby působí na tělesný růst a po fázi zastavení dítě může opět růst. Dalšími poruchami vedoucí z porušení citové vazby mohou být například poruchy příjmu potravy nebo spánku ve spojení s neutěšitelným křikem. (Brisch, 2011)

Špatné či dokonce nulové navázání vztahové vazby se negativně odráží v životě těchto jedinců. Podle výzkumů a názorů odborníků je jedním z největších problémů se vztahovou vazbou absence vztahové vazby. Takoví jedinci nemají vybudovanou schopnost navázat vztah s ostatními lidmi. *„Lidské bytosti takové dítě*

vnímá jako vše ostatní, co se proměňuje, někdy je to milé, jindy je to nepřítomné. Když je „to“ zde, užiji si, ale nepoutám se.“ (Vrtbovská, 2010, str. 65). Česká republika je jedním ze států s největším počtem dětí umístěných v ústavní výchově v Evropě. Právě však děti vyrůstající v ústavním prostředí nemají možnost navázat se na jednu blízkou osobu. S dětmi s nulový attachmentem nemají v zahraničí již příliš zkušeností, protože zákon zakazuje dětské ústavy do určitého věku dítěte (věková hranice se v různých státech liší, např. na Slovensku jde o hranici šesti let, ve Velké Británii či Skandinávských státech dokonce do dvanácti let). (Vrtbovská, 2010)

V zahraničí, především v západním světě, je podporována a upřednostňována náhradní rodinná péče před péčí ústavní již dlouhá léta, u nás NRP funguje již desetiletí, ale teprve v posledních letech je na ni kladen větší důraz.

2 NÁHRADNÍ VÝCHOVA

Častou chybou veřejnosti v tématu náhradní výchovy je záměna či označování pojmů náhradní výchova (NV) a náhradní rodinná péče (NRP) za synonyma. Pojem náhradní výchova je však pojmem nadřazeným k pojmu náhradní rodinná péče. Náhradní výchova totiž obsahuje dvě složky: náhradní rodinnou péči a ústavní výchovu (ÚV).

Ústavní výchovou se rozumí výchova dětí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kojeneckých ústavech, dětských domovech pro děti do tří let věku, dětských centrech, diagnostických ústavech, dětských domovech, dětských domovech se školou, výchovných ústavech a domovech pro osoby se zdravotním postižením. Ústavní výchovu nařizuje soud, a to podle § 971 zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník pouze „*jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit (…)Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby.“*

Oproti tomu pojem náhradní rodinná výchova upravuje formy péče o dítě, kdy dítě vyrůstá v péči konkrétní fyzické osoby, a to v prostředí co nejvíce podobnému prostředí rodiny. Formami náhradní rodinné péče jsou péče jiné fyzické osoby než rodiče, osvojení, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu a poručnictví s péčí. Jak vyplývá z výše uvedené citace, náhradní rodinná péče má ze zákona vždy přednost před ústavní výchovou.

2.1 Pojem náhradní rodinná péče

Zaměřme se nyní pouze na definici náhradní rodinné péče podle jednotlivých autorů. Bubleová a Kovařík v knize Zdeňka Matějčka popisují NRP jako *„formu péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.“* (Matějček, 1999, str. 31). Podle Klimeše je NRP definována následovně: *„Náhradní rodinná péče je souhrnné označení pro všechny druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat rodiče.“* (Klimeš, 2002, st. 4, in Nožířová, 2012, st. 11). Jak dále ve své knize

uvádí Nožířová, v psychologickém či sociologickém slovníku tento pojem také vysvětlen nenajdeme, opět se zabývají pouze jednotlivými formami NRP. (Nožířová, 2012, st. 11).

Albín Škoviera se ve své knize Dilemata náhradní výchovy zabývá rozlišením pojmu „péče“ a „výchova“, dle jeho názoru *„je péče mnohem vhodnější termín než výchova. Je širší a zahrnuje v sobě i výchovu.“* navíc *„péče je dlouhodobá, celoživotní, týká se všech; výchovu si spojujeme především s dětmi.“*(Škoviera, 2007, str. 23) Na druhou stranu však také uvádí, že pečovat nestačí, protože péče může být neosobní a mít pouze obslužný charakter. *„Výchova zahrnuje i péči, avšak pečovat lze i bez toho, že bychom vychovávali.“*(Škoviera, 2007, str. 23)

Na závěr této podkapitoly se tedy pokusíme shrnout výše uvedené definice a vytvořit tak jednu univerzální definici pro naši bakalářskou práci. Ze všech definicí tedy vyplývá, že náhradní rodinná péče je forma nekolektivní péče o ohrožené děti, která je vykonávána náhradními rodiči v jejich rodině, která tak dětem umožňuje vyrůstat v prostředí, které je nejvíce podobné jejich vlastní rodině.

2.2 Právní úprava náhradní rodinné péče v ČR

V občanském zákoníku nenajdeme definici, která by jednoznačně vysvětlovala pojem náhradní rodinná péče (NRP). Náhradní rodinná péče je zakotvena v řadě významných právních předpisů, jako je Ústava České republiky, Úmluva o právech dítěte, která byla ratifikována ve sto devadesáti třech zemích světa, a další mezinárodní smlouvy a úmluvy. V rámci našeho státu je však především upravena ve II. a III. hlavě druhé části zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který nabyl účinnosti 1. 1. 2014, a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V neposlední řadě je také nutné zmínit zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, podle kterých se řídí soudy při svěřování dětí do péče náhradních rodičů. (Bubleová, 2014)

Náhradní rodinná péče vždy vzniká rozhodnutím soudu a jeho rozhodnutím také zaniká. Podle občanského zákoníku je ústavní výchova a NRP nařizována dětem, jejichž rodiče se o ně nemohou starat (např. rodiče nemají uspořádané rodinné poměry, jsou ve špatné finanční, sociální či bytové situaci, kdy je ohrožena základní péče o dítě apod.), dále pokud se o děti starat neumějí (např. dochází k porušování

práv a povinností tvořících obsah rodičovské zodpovědnosti, ohrožování tělesného a duševního vývoje dítěte, vybízení k trestné činnosti a nemorálnímu způsobu života, ubližování na zdraví, týrání apod.) nebo se o děti starat nechtějí. (Bubleová, 2011) Zde však musíme podotknout, že informace výše zmíněné, jsou získané z publikace Bubleové, která uvádí informace o NRP, legislativu a pojmy platné pouze do konce roku 2012. V současné době je situace jiná a dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník nemohou být děti umístěny do ústavní výchovy nebo NRP z nedostatečných bytových nebo majetkových poměrů rodičů, jestliže jsou jinak schopni zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.*„V současné době systém náhradní rodinné péče pouze ojediněle řeší případy skutečně osiřelých dětí, kterým oba rodiče nebo jeden z nich zemřel. V naprosté většině se setkáváme s životními osudy takzvaně sociálně osiřelých dětí, které mají matku a otce nebo alespoň jednoho z nich, ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat.“* (Bubleová, 2011) Podle § 971 občanského zákoníku má NRP vždy přednost před ústavní výchovou. Soud musí vždy nejprve zvážit, zda nelze svěřit dítě do péče blízké či známé osoby, teprve poté se dítěti vybrán náhradní rodič z osob z okruhu prověřených zájemců o náhradní rodinnou péči vedených v evidenci krajského úřadu.

Náhradní rodinná péče může zaniknout pouze rozhodnutím soudu, a to na žádost náhradních rodičů, biologických rodičů či OSPOD. Dále u některých forem NRP zaniká plnoletostí dítěte, osvojením dítěte, úmrtím náhradních rodičů či dítěte a nabytím rodičovské odpovědnosti biologických rodičů dítěte.

2.3 Instituty NRP v ČR

V ČR se využívá několika institutů (forem) NRP. Jednotlivé formy NRP se od sebe v mnohém liší, pokaždé však jde o péči nekolektivní, tedy nehromadné a neústavní. V příloze najdete tabulku se základními rozdíly mezi jednotlivými formami NRP (příloha A).

2.3.1 Pěstounská péče

Pěstounskou péči upravuje, kromě všech výše v kapitole o právní úpravě NRP zmíněných právních předpisů, především občanský zákoník. Konkrétně ve III.

hlavě druhé části v § 958 – 970. Dále je detailně rozpracována v páté části zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Podle Bubleové je pěstounská péče *„forma NRP, při které pěstoun o dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu.“* (Bubleová, 2014) Tato forma NRP je určena dětem, které musí žít mimo svou biologickou rodinu a nemohou být přijaty do péče jiné fyzické osoby nebo být osvojeny. Jen málo dětí nemůže žít v pěstounské péči, např. ze zdravotních či vážných výchovných důvodů. (Bubleová, 2011). Pěstounská péče je nejlepší alternativou NV pro výše zmíněné děti. Děti totiž vyrůstají v rodině pěstouna a žijí život velmi podobný tomu, jaký by žily ve své biologické rodině.

Pěstounská péče má vždy přednost před péčí ústavní. Pěstounem dítěte se může stát osoba, která je v příbuzenském vztahu s dítětem, osoba dítěti blízká, ale stejně tak osoba neznámá. V posledním případě probíhá proces zprostředkování pěstounské péče obdobně jako u osvojitelů. Pokud chce do pěstounské péče přijmout dítě osoba jemu příbuzná či známá, podává návrh soudu právě tato osoba. Soud obvykle dává přednost osobám dítěti známým před ostatními. Dále podle § 962 občanského zákoníku musí ten, *„kdo se má stát pěstounem skýtat záruky řádné péče, mít bydliště na území ČR a musí souhlasit se svěřením dítěte do PP.“* Dítě může být svěřeno jednotlivci, manželům nebo jen jednomu z manželů, v tomto případě se však vyžaduje souhlas druhého manžela.

O PP rozhoduje soud, který ji může určit na dobu určitou, tedy na dobu, po kterou přetrvává překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě, nebo na dobu neurčitou. Jak uvádí Bubleová: *„Pěstounská péče by měla být vnímána spíše jako dočasná péče. Soud ji může určit na dobu určitou (například po dobu pobytu rodičů v léčebně), ale i neurčitou. Pěstounská péče může tak dočasně překlenout nastalé krize v rodině a může také trvat až do zletilosti dítěte.“* (Bubleová, 2014) Pěstounská péče zaniká plnoletostí dítěte, nebo rozhodnutím soudu. Rodiče mohou požádat o navrácení dětí do jejich osobní péče. Pokud je to v souladu se zájmy dítěte, soud návrhu rodičů vyhoví. (§959 zákon č. 89/2012 Sb.)

Při rozhodování o svěření dítěte do PP souhlas rodičů není potřeba, je - li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či v

pěstounské péči na přechodnou dobu z rozhodnutí soudu. Pokud je dítě v rodině či v ústavní výchově na žádost rodičů, je souhlas rodičů ke svěření do pěstounské péče nutný. (Bubleová, 2011) Obdobně jako u osvojení se soud zajímá o názor dítěte, pokud je starší dvanácti let a pokud to jeho aktuální stav dovoluje.

Výběr pěstounské rodiny vždy vychází z potřeb dítěte. *Zprostředkování náhradní rodinné péče se řídí základním pravidlem: Vždy je dítěti vybírána taková rodina, která je připravena přijmout dítě právě takové, jaké je.“* (Bubleová, 2014)

Mezi dítětem a pěstounem nevzniká poměr, jako mezi rodiči a dítětem, ani žádný jiný příbuzenský vztah. Pěstoun má právo dítě zastupovat v běžných situacích a nemá k němu vyživovací povinnost. V mimořádných situacích musí požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte, případně soud. (Bubleová, 2014) Biologickému rodiči dítěte totiž povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti nezanikají, s výjimkou těch práv a povinností, které soud stanoví pěstounovi. (§960 zákon č. 89/2012 Sb.) V rámci PP není vyloučen kontakt rodičů s dětmi. Naopak, pokud je to jen trochu možné, má *„pěstoun povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v PP, pokud soud nestanoví jinak.“* (§967 zákon č. 89/2012 Sb.)

PP je státem garantovanou a podporovanou službou. Od 1. 1. 2013 je na pěstounskou péči pohlíženo jako na službu dětem a došlo k zásadním změnám tzv. profesionalizaci, která uděluje pěstounům následující povinnosti a práva, jež uvádíme ve stručném výčtu. Podrobně jsou rozpracována v knihách Bubleové a v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí:

• Aby se člověk mohl stát pěstounem, musí mít absolvované tzv. přípravy, které ho připravují na práci pěstouna. Tyto přípravy jsou právně upraveny především vyhláškou o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Přípravy zároveň slouží jako selekce lidí, kteří na tuto práci nemají. U pěstounské péče či osvojení je povinných 48 hodin, u pěstounské péče na přechodnou dobu 72 hodin. Před samotnými přípravami musí být budoucí náhradní rodiče posouzeni ze zdravotního a psychologického hlediska (motivace stát se náhradním rodičem,

předpoklad vychovávat děti, charakteristika osobnosti…). Odborné posouzení i přípravy provádí krajský úřad vždy před zařazením jedince do evidence.

• Každý pěstoun musí mít uzavřenou dohodu s pověřenou organizací nebo OSPODem. Tato dohoda musí být uzavřena do 30 dnů od nabytí právní moci rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče pěstounů. (§47b zákon č. 359/1999 Sb.) Tento orgán má povinnost minimálně dvakrát měsíčně docházet do rodiny. Tím poskytuje rodině podporu, ale také dochází ke kontrole pěstounské péče. Dále má povinnost zajišťovat pěstounům vzdělávání, hlídání dětí po dobu jejich dovolené apod. Této činnosti se říká doprovázení, jejím cílem je *„zkompetentnit rodinu, naučit ji řešit si problémy samostatně, problémům předcházet, pojmenovat je, říci si o pomoc.“* (Máliková, 2012)

• Pěstouni jsou povinni se za rok zúčastnit 24 hodin odborného vzdělávání. Toto vzdělávání zajišťuje organizace, se kterou mají dohodu.

• Povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dítěte.

• Pěstouni jsou povinni udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztahy dítěte s osobami jemu blízkými, zejména s rodiči, a umožnit styk rodičů s dítětem, pokud soud nestanovil jinak.

• Náhradní rodiče mají právo na služby, které zajišťuje buď organizace, se kterou mají uzavřenou dohodu, nebo OSPOD. Jde o služby, které upravuje zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí:

a) Právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě. Tato pomoc spočívá především v zajištění krátkodobé péče (např. vyřizování nezbytných záležitostí, narození dítěte, úmrtí v rodině…)

b) Právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě v rozsahu alespoň 14 dnů v jednom roce, jestliže je dítě starší alespoň 2 let

c) Právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců

d) Právo na zajištění bezplatného zvyšování svých znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě

e) Právo na pomoc při plnění povinnosti udržovat, rozvíjet a prohlubovat kontakty s biologickou rodinou

• Finanční zajištění pěstounů. Pěstouni mají nárok na tzv. dávky pěstounské péče, které upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí:

a) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

b) Odměna pěstouna

c) Příspěvek při převzetí dítěte

d) Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla – pouze u pěstounů, kteří mají v péči nejméně 3 děti

e) Příspěvek při ukončení pěstounské péče – je vyplácen dítěti. (Bubleová, 2014, srov. zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

2.3.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD)

Tento institut existuje v českém právním řádu od roku 2006. Jde tedy o nejnovější formu NRP, která vznikla v reakci na potřebu krátkodobé péče o děti, které jen dočasně nemohou žít ve své vlastní rodině. Soud může svěřit dítě do PPPD na dobu:

a) Po kterou se nemůže rodič o dítě řádně starat (ze zdravotních důvodů, VTOS…)

b) Po jejímž uplynutí lze dát souhlas s osvojením dítěte (u nás lze dát souhlas k osvojení nejdříve po šesti týdnech po porodu - jde tedy o odložené novorozence, které matka dala k adopci a které čekají na své osvojitele).

c) Do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není potřeba souhlas rodičů k osvojení (nejčastěji děti do jednoho roku, o které rodiče neprojevili po dobu dvou měsíců po porodu zájem, nebo děti starší, o které rodiče neprojevili zájem po dobu šesti měsíců). (Bubleová, 2011)

Mezi okolnosti vylučující svěření dítěte do PPPD patří především vážné infekční onemocnění dítěte nebo jeho podezření a dlouhodobé onemocnění, které

vyžaduje dlouhodobou zdravotní ústavní péči po dobu trvání PPPD, jako jsou vrozené vývojové vady, stavy spojené s plánovaným transplantačním řešením a neurochirurgické korekce. U těchto případů je však nezbytné individuální posouzení. (MPSV, 2011)

Vzhledem k tomu, že je PPPD určena pro děti, které náhle nemohou vyrůstat ve své rodině, *„jde o velmi specifickou skupinu pěstounů, kteří by měli být odborně připraveni, supervidováni a pravidelně odborně školeni. Pěstouni na přechodnou dobu musí být stabilními osobnostmi, s dobrými předpoklady a schopnostmi pro péči o dítě. Musí mít odpovídající zázemí a být dobře informováni o péči na přechodnou dobu, pro kterou se vědomě rozhodli.“*(MPSV, 2011)

„Smyslem PPPD je poskytnout okamžitou pomoc ohroženým dětem a urychlit jejich cestu do náhradní rodiny“ (Bubleová, 2014) Děti z PPPD odcházejí nejčastěji do nové osvojitelské rodiny, do dlouhodobé PP nebo zpět do původní biologické rodiny, pokud je to možné. Účelem tohoto institutu je tedy především poskytnout rodičům čas na urovnání vlastních problémů a poměrů, aby mohli dále vychovávat své dítě osobně, nebo poskytnout čas, aby se našla nová, vhodná rodina. (Bubleová, 2014)

Svěřit dítě do PPPD může pouze soud na návrh OSPODu. Soud je povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumávat, zda stále trvají důvody, pro které bylo dítě do NRP svěřeno. Pokud tyto důvody pominou, musí opět soud rozhodnout o další výchově dítěte. (zákon č. 359/1999 Sb.)

Veškerá práva a povinnosti pěstounů vyplývají ze zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí. Tato práva a povinnosti se shodují se všemi právy a povinnostmi jako má dlouhodobý pěstoun, které jsou popsány v předchozí kapitole.

PPPD se stanovuje nejdéle na jeden rok. *„To neplatí, pokud jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později, ne však na dobu delší, než po kterou má trvat pěstounská péče podle věty první u sourozence, který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi svěřen jako poslední“* (zákon č. 359/1999 Sb.)

2.3.3 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby

Tento institut NRP je upraven v § 953 - 957 zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník. Jde o první formu NRP, o které se uvažuje, nemůže-li dítě z různých důvodů žít se svými biologickými rodiči. Při výběru vhodné osoby, dává soud zpravidla přednost příbuzným a osobám dítěti blízkým, k nimž má dítě již vytvořený alespoň nějaký citový vztah a které dobře zná. (Bubleová, 2011)

O svěření dítěte do této formy péče rozhoduje soud, zpravidla na návrh osoby, která o svěření dítěte do péče žádá. Soud může však řízení zahájit i bez návrhu pečující osoby. Proto je kladen důraz na to, že tato osoba musí *„skýtat záruku řádné péče, mít bydliště na území ČR a souhlasit se svěřením dítěte do péče.“* (§954 zákon č. 89/2014 Sb.) Práva a povinnosti pečující osobě vždy určuje soud, případně se použijí ustanovení o pěstounství. Rodičům dítěte je soudem omezena rodičovská odpovědnost a nadále trvá vyživovací povinnost. (Bubleová, 2011) Rodičům soud stanoví, s ohledem na jejich možnosti, výši výživného, které rodič odvádí pečující osobě. Pečující osoba má právo toto výživné po rodičích dítěte vymáhat a v zájmu dítěte s ním podle jeho potřeb hospodařit. (§ 956 zákon č. 89/2012 Sb.)

„Pokud není možné rodičům nebo ostatním příbuzným uložit vyživovací povinnost k dítěti, ustanovení o svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby se nepoužijí.“ (§ 957 zákon č. 89/2012 Sb.)

Kromě finanční částky výživného, má pečující osoba nárok na pomoc v mateřství u přijatého dítěte ve věku do sedmi let po dobu dvaceti dvou týdnů a rodičovský příspěvek do čtyř let věku dítěte, u dětí zdravotně znevýhodněných do věku sedmi let. (Bubleová, 2011)

2.3.4 Poručnictví (s péčí)

Poručníka stanoví dítěti soud v případě, že není žádný z rodičů, který má a vůči dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. (§ 928 zákon č. 89/2012 Sb.) Nejčastěji jde o situace, kdy rodiče dítěte zemřeli, rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti nebo její výkon byl pozastaven, nebo rodiče nemající způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. (Bubleová, 2011). *„Do péče poručníka jsou svěřovány často děti, které by mohly být osvojeny, ale z různých důvodů se pro ně nenajde osvojitel.“* (Bubleová, 2014)

Nastane-li tato situace, poručenství vůči dítěti vykonává OSPOD do doby, než soud stanoví poručníkem konkrétní fyzickou osobu. (§ 929 zákon č. 89/2012 Sb.) Postup při určení poručníka obvykle vychází z rozhodnutí rodičů dítěte, kteří mohou, pokud to není v rozporu se zájmy dítěte, poručníka určit. Nebyl-li nikdo rodiči stanoven, soud určuje dítěti poručníka nejčastěji z osob příbuzných a dítěti blízkých, případně jinou vhodnou osobu. (Bubleová, 2014) Osoba jmenovaná soudem může své jmenování do funkce poručníka odmítnout a soud poté hledá jinou vhodnou osobu. (§ 931 zákon č. 89/2012 Sb.)

„Poručníkem lze jmenovat jen plně svéprávnou osobu, která způsobem života zaručuje, že je schopna funkci poručníka řádně vykonávat. Před jejím jmenováním do funkce poručníka soud zjistí, zda její jmenování není v rozporu se zájmem dítěte.“ Poručníkem může být jednotlivec i dvě osoby, nejčastěji manželé. (§ 932zákon č. 89/2012 Sb.)

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte a vůči dítěti má všechny práva a povinnosti jako rodič, ale nemá vyživovací povinnost. Ze zákona tedy nevzniká takový vztah jako mezi rodiči a dítětem. (§ 928 zákon č. 89/2012 Sb.) Poručník může a nemusí o dítě osobně pečovat a žít s ním v jedné domácnosti (poručnictví s péčí). Pokud o dítě pečuje, je obdobně jako pěstoun hmotně podporován státem. V tomto případě také musí mít uzavřenou Dohodu o výkonu pěstounské péče. Poručníky dítěte se mohou stát již stávající pěstouni. (Bubleová, 2014) Poručník se funkce ujímá v den stanoveným soudem, odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a pravidelně podává soudu zprávy o osobě dítěte, jeho vývoji a stavu jmění dítěte, čímž podléhá jeho dohledu. (Bubleová, 2014) Poručnictví zaniká v momentě, kdy alespoň jeden z rodičů nabude rodičovskou odpovědnost, nabude-li dítě svéprávnosti nebo je-li osvojeno, smrtí poručníka nebo rozhodnutím soudu o odvolání poručníka z funkce. (§ 935 zákon č. 89/2012 Sb.)

2.3.5 Osvojení

Tuto formu náhradní rodinné péče upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník účinný od 1. 1. 2014 a to konkrétně v § 794 – 854. V souvislosti s osvojením se také využívá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který upravuje proces vyřizování žádostí a posuzování žadatelů o zprostředkování osvojení.

Místo pojmu osvojení se často také používá pojem adopce. Jedná se o synonymum. Náš právní řád zná však pouze pojem osvojení.

„Smyslem osvojení je, aby dítě získalo stabilní, bezpečné rodinné zázemí, které je ochrání a bude milovat jako vlastní se všemi právy a povinnostmi biologických rodičů.“ (Bubleová, 2014)

Osvojením se dle občanského zákoníku rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. (§ 794, z. č. 89/2012) Podle psychologického slovníku jde o *„…přijetí dítěte za vlastní adoptivními rodiči…“*. (Hartl, 2000) a podle Matouška je osvojení definováno jako *„poměr mezi dospělým osvojitelem a nezletilým osvojencem, který je podle platného práva ČR totožný s poměrem mezi rodičem a dítětem. Osvojitel má vůči osvojovanému dítěti rodičovskou odpovědnost.“* (Matoušek, 2003) Osvojení je tedy nejvyšší formou NRP, protože dítě jí získává v rodině stejné postavení, včetně příbuzenských vztahů, jako biologické děti osvojitelů. A zároveň osvojitelé mají k dítěti stejná práva a povinnosti, jako by byli jeho biologickými rodiči. Současně osvojením absolutně zanikají veškerá vzájemná práva a povinnosti mezi dítětem a jeho původní rodinou. Po rozhodnutí soudu se osvojitelé zapíší do rodného listu dítěte jako rodiče a dítě přijímá jejich příjmení. Spolu s příjmením mohou osvojitelé změnit i křestní jméno dítěte. Vždy je ale zapotřebí zvážit, zda není tento krok pro dítě nebezpečný. Všeobecně se změna křestního jména u osvojeného dítěte nedoporučuje, pokud je dítě s tímto jménem již identifikováno nebo pokud si to samo nepřeje.

Osvojitelé musí splňovat několik základních podmínek. Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná fyzická osoba. Občanský zákoník v §799 dále uvádí, že tato osoba musí „*zaručovat svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které jí vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem.“* Mezi dítětem a osvojencem by měl být přiměřený věkový rozdíl, který by zpravidla neměl být menší než 16 let. Horní hranici zákon nestanovuje. V odborné literatuře se můžeme setkat s různými názory na věkový rozdíl osvojitelů a osvojencem. Bubleová uvádí, že *„záleží však na individuálních dispozicích každého jedince, na jeho fyzické a duševní kondici a schopnostech. Tyto schopnosti jsou pak posuzovány v rámci zprostředkování. V každém případě by osvojitel měl být*

dostatečně zralý, aby byl schopen o dítě pečovat a zajistit jeho řádnou výchovu, všestranný zdravotní, psychický i sociální rozvoj.“ (Bubleová, 2014) Dále osvojení není možné mezi příbuznými osobami v přímé linii a sourozenci. Společně mohou osvojit dítě manželé i jednotlivec. Pokud chce dítě osvojit jen jeden z manželů, nikoliv tedy jako dítě obou dvou, musí mít i souhlas k osvojení druhého manžela. Tento souhlas není potřeba ve specifických případech, jako je například zbavené svéprávnosti druhého manžela aj.

V rámci našeho právního řádu bylo vždy možné osvojit pouze nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnost, pokud je to v souladu s jeho zájmy. Od 1. 1. 2014 lze za podmínek stanovených občanským zákoníkem osvojit i zletilou osobu. Tomuto druhu osvojení se však v rámci naší práce nevěnujeme.

Dítě lze osvojit pouze se souhlasem biologických rodičů dítěte, který může být tzv. adresný či blanketový. Adresný souhlas znamená, že rodič dává dítě k adopci konkrétním žadatelům, blanketový tedy znamená neadresný, souhlas daný předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas k osvojení může dát matka dítěte teprve šest týdnů po porodu, otec může tento souhlas dát okamžitě po narození dítěte. Souhlas může být v době tří měsíců rodiči dítěte odvolán. Pokud si rodiče souhlas rozmyslí po uplynutí této doby, mohou souhlas odvolat jen za určitých podmínek uvedených v zákoně. Pokud však je souhlas k osvojení dán a dítě není do šesti let osvojeno, souhlas zaniká. Zde musíme také zmínit, že právě tento souhlas rodičů s osvojením je v praxi často velkým problémem a vede k tomu, že v NV máme děti, které nejsou po právní stránce tzv. volné a nemohou být po delší dobu osvojeny. (Bubleová, 2014)

Podle § 818 a 819 může dítě být osvojeno i bez souhlasu rodičů. Pouze však v případech, kdy rodič byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení, rodič není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, rodič se zdržuje na neznámém místě a toto místo se soudu nepodaří zjistit, rodič zjevně nemá o dítě zájem a tím trvale porušuje své povinnosti rodiče. S účinností občanského zákoníku od 1. 1. 2014 je třeba vždy souhlasu osvojovaného dítěte staršího dvanácti let, pokud je schopno posoudit důsledky osvojení a pokud nedochází k zásadnímu rozporu se zájmy dítěte. U dítěte

mladšího dvanácti let dává souhlas s osvojením opatrovník dítěte. Ten by měl ovšem vyvinout veškerou snahu zjistit názor dítěte.

Osvojení vzniká pouze rozhodnutím soudu na návrh osvojitele. Stejně tak pouze rozhodnutím soudu může osvojení zaniknout. Dříve se u nás rozlišovalo osvojení zrušitelné a nezrušitelné. V současné době lze osvojení zrušit pouze do tří let po rozhodnutí soudu o osvojení. Po uplynutí tří let osvojení nelze zrušit ani z vážných důvodů, s výjimkou případů, kdy je osvojení v rozporu se zákonem. V případě zrušení osvojení se obnovují předchozí příbuzenské vztahy dítěte.

2.4 Specifika výchovy dětí vyrůstajících v NRP

Všechny děti, jak ty, které vyrůstají v biologické rodině, tak i ty, které vyrůstají NRP, mají stejné potřeby. Pro NRP užitečné, i když v České republice ne příliš známé, rozdělení potřeb uvádí Albert Pesso. *„Podle Pessa je první zásadní a důležitou potřebou a cílem „dospět" ve zdravého šťastného člověka. Aby mohl člověk dospět, je k tomu potřeba, aby bylo naplněno pět zcela základních potřeb. Tyto potřeby musí být naplněny ve správný čas, správným způsobem a správnými lidmi."* (Pesso, Boyden-Pesso & Vrtbovská, 2009, str. 60) Pět základních potřeb tvoří **potřeba místa**, která je dle Pessa jednou z nejdůležitějších, neboť aby člověk mohl žít šťastný a spokojený život, musí mít pocit, že někam patří, že ho svět chce a respektuje. Druhou potřebou je **potřeba sycení**, čímž je myšlena plnost fyzická i emocionální. Dále Pesso uvádí **potřebu podpory**, která je opět myšlena jak po fyzické stránce, kdy malé miminko potřebuje v začátcích života podporu v podobě držení hlavičky apod., tak po té emocionální, kdy je např. podporována sebedůvěra a samostatnost dítěte. **Potřeba ochrany** je u malých dětí nezbytná, neboť jsou zcela bezmocné a odkázané na pomoc a ochranu rodičů. Pátou potřebou, o které mluví Pesso, je **potřeba mezí (limitů)**, která znamená, že rodiče dítě ve všem respektují a přijímají jej, ale zároveň*„ se dítě vyvíjí s tím, že sama jeho osobnost a také další elementy a komponenty života mají vždy míru, jsou omezeny."* (Pesso, 2009, str. 72) Děti v NRP mají však tzv. zvýšené potřeby. Náhradní a biologické rodičovství jsou si velmi podobné. Přesto však potřebují náhradní rodiče znalosti, dovednosti a schopnosti, které biologičtí rodiče často vůbec nepotřebují. (Klimeš, 2009)

Velkým tématem je v tomto případě právě **vztahová vazba**, která by měla být náhradním rodičům dobře známá a měli by podporovat její navázání. Správně navázaná vztahová vazba je nezbytně důležitá pro život jedince. Bohužel děti přicházející do NRP obvykle nemají vazbu vytvořenou vůbec, mají ji nevhodně navázanou, anebo ji měly navázanou, ale vzhledem k opuštění rodiči mají tyto vztahy zpřetrhané. V takovém případě je potřeba znovu vytvořit nebo obnovit bezpečné připoutání dítěte. Tento proces je velmi dlouhý a pro náhradní rodiče náročný. Za strany náhradních rodičů je zapotřebí velkého pochopení, respektu a snahy. Je potřeba, aby na to byli připraveni a dostatečně vzděláni, především je však důležité, aby náhradními rodiči byly osoby, které disponují schopností poskytnout bezpečný, vřelý, zdravý vztah i citové pouto, rozumět dítěti v jeho trápení a brát ho takové jaké je.*„Být rodičem dítěte s poruchami attachmentu je asi jednou z nejtěžších rodičovských úkolů na světě.“* (Vrtbovská, 2010, str. 106)

Dalším důležitým tématem je **téma vlastní identity dítěte**. *„Dětí v NRP je ve společnosti velmi málo a jejich role nejsou jasně dané. Nevědí, kdo jsou, jestli jsou normální, opravdické apod. To je zdrojem pochyb o vlastní identitě.“* (Klimeš, 2009, str. 7) Důležitost identity se výrazně mění s věkem. V nejmladším věku je velmi malá, přesto je. Naopak nejvíce důležité je téma identity v pubertě, adolescenci a mladší dospělosti, kdy se děti tzv. hledají. V tomto období se téměř žádný náhradní rodič nevyhne touze dětí po poznání jejich biologické rodiny. Proto musí náhradní rodiče odlišnou identitu svěřeného dítěte budovat aktivně a cílevědomě už od útlého věku. Není možné pasivně očekávat, že zdravá identita vznikne sama. Důležité je s dětmi otevřeně hovořit o jejich identitě či původu. U jiného etnika seznamovat děti s jejich prostředím a kulturou. Vzhledem k tomu, že budování identity vychází z historie dítěte, je zapotřebí se o historii bavit. Důležité je i vyprávění rodinných příběhů, fotografie rodiny, památeční předměty, hračky apod. Zde je užitečnou pomůckou tzv. kniha života. (Klimeš, 2009)

Dále se ve výchově dětí v NRP objevuje velké **téma ztrát**. Všechny děti, které byly umístěny do NRP, se musí vypořádat se ztrátami a odloučením od svých biologických rodičů. Proto náhradní rodiče procházejí přípravami a vzděláváním, kde by se měli naučit se vyrovnávat se všemi svými životními ztrátami a především se s nimi opravdu vyrovnat. Dále se učí, stát se „manažery“ ztrát, aby mohli pomoci

svěřeným dětem ztráty zpracovat. Pokud totiž náhradní rodič nemá zpracované své vlastní ztráty, sotva může pomoci dítěti se vyrovnat s jeho. Důležité je nechat dítě si ztrátu prožít a zpracovat. Povídat si s dětmi o jejich rodině, o tom proč je rodina opustila apod. V žádném případě nesmí náhradní rodiče dítě před jeho vlastními ztrátami „chránit“ (samozřejmě většina náhradních i biologických rodičů by nejraději za děti ztráty prožila sama, což je častá chyba náhradních rodičů).

S předchozími dvěma odstavci souvisí i to, že náhradní rodiče by měli **být otevřeni všem tématům**, která mohou děti jim svěřené chtít řešit. Vždy je však potřeba brát zřetel na věk dětí a úměrně jejich věku jim danou věc vysvětlit. Nikdy by dítě neměli odbít, zatajovat skutečnosti nebo jim lhát.

Kontakt s biologickou rodinou je dalším tématem, na které musí být náhradní rodiče dobře připraveni. Vzhledem k tomu, že hlavním cílem NRP je pomoci dítěti se vrátit do původní rodiny, pokud je to ovšem možné, musí náhradní rodiče podporovat kontakt dítěte s jeho rodiči a snažit se vytvářet mezi nimi vazby.

3 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

3.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem této bakalářské práce je s oporou o odbornou literaturu analyzovat a popsat vztahovou vazbu a zjistit, jak probíhá proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině. Ve výzkumném šetření jsme tedy zjišťovali, jakým způsobem náhradní rodiče navazují vztah s dětmi, které jim byly svěřeny do péče, jak to dělají, co jim při tom pomáhá a co naopak situaci komplikuje. Součástí byla i otázka, zda si oni sami myslí, že se jim s dětmi povedlo vztah vytvořit, podle čeho to poznávají a co si o něm myslí.

Významnou úlohu v rámci procesu navázání vztahové vazby hrají znalosti a dovednosti náhradních rodičů. Proto dílčím cílem bylo zjistit, jaká je jejich informovanost o problematice vztahové vazby, kde informace získali a zda je v současné době někdo o důležitosti vazby informuje.

Teoretické východisko výzkumu poskytly úvodní kapitoly práce.

3.2 Volba výzkumné strategie, metody sběru a analýzy dat

Na základě definovaného výzkumného problému byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, neboť pouze ta umožňuje do hloubky prozkoumat široce definovaný jev jako je proces navázání vztahové vazby v náhradních rodinách a přinést o něm maximální množství informací. (Švaříček, Šeďová, 2007) Švaříček a Šeďová uvádí: „*Podstatou kvalitativního výzkumu je do široka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné.* (2007, str. 24) Kvalitativní výzkum umožňuje výzkumníkovi nasbírat velké množství dat a z nich posléze formulovat předběžné závěry. Zároveň však nelze vzniklé teorie a hypotézy generalizovat. Vztahují se pouze ke vzorku, u kterého byla data získána. (Švaříček, Šeďová, 2007)

Jako nástroj kvalitativního výzkumu jsme použili polostrukturovaný rozhovor. Takový rozhovor má předem jasně stanovené okruhy a základní otázky, které by měly vždy ze strany tazatele zaznít. Má tedy strukturované jádro otázek. Je však už jen na tazateli, jak konkrétně otázky formuluje a kdy během rozhovoru je použije. Polostrukturované interview umožňuje doptávat se respondentů na detaily a

ujišťovat se, že jsme odpověď pochopili správně. Tento druh rozhovoru pomáhá tazateli držet se tématu a základních otázek. Zároveň tazatel má tak jistotu, že určité otázky budou vždy probrané. Při analýze může tazatel doplňující a nástavbové otázky použít nebo nechat stranou. *„Obvykle se však doplňující otázky ukazují být velmi užitečné a přinášejí mnoho kontextuálně vázaných informací, které nám mohou pomoci mnohem lépe uchopit problém, který nás zajímá.“* (Miovský, 2006, str. 160)

Ze všech rozhovorů byl pořízen audiozáznam a získaná data byla posléze analyzována za využití otevřeného kódování. „*Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“* (Švaříček, Šeďová 2007, s. 211)

3.3 Výzkumný vzorek

Výzkumné šetření bylo realizováno v lednu roku 2015 s náhradními rodiči obvykle v jejich domovech či jiných, pro ně příjemných, místech. Hlavním kritériem pro výběr respondentů bylo, že musí jít o náhradní rodiče. Tedy rodiče, kteří mají do péče soudem svěřeno alespoň jedno dítě, a zároveň nejsou s dítětem v příbuzenském vztahu. Zde jsme předpokládali, že jejich vztah se vyvíjí jinak, než u ostatních náhradních rodičů, neboť se s nimi děti již dříve znaly.

Ke spolupráci se podařilo získat celkově sedm respondentů a ve všech případech se jednalo o ženy. V rámci výzkumného vzorku z forem NRP převažovala dlouhodobá pěstounská péče, a to konkrétně ve čtyřech případech, zbylé tři respondentky jsou adoptivní maminky. Respondentka č. 1 uvádí, že Nikolku mají v péči tři roky. Do jejich rodiny se dostala v pěti letech z DD, kam byla umístěna z důvodu nevhodných rodinných poměrů a podezření na fyzické týrání v rodině. Respondentka č. 2 má patnáctiletého syna adoptovaného od jeho čtyř měsíců. Petr byl umístěn do KÚ ihned po porodu, kdy ho biologická matka závislá na alkoholu dala k adopci. Respondentka č. 3 adoptovala s manželem nyní šestiletou dceru v jejích třech měsících. Matka dala Anežku k adopci kvůli svému nízkému věku. Respondentka č. 4 je dlouhodobou pěstounkou osmnáctileté Markéty, která se nejprve ve svých třech letech dostala do hostitelské péče matky respondentky č. 4 a o

rok později byla svěřena do dlouhodobé pěstounské péče právě respondentce č. 4. Respondentka č. 5 má čtyřletou Helenku svěřenou do dlouhodobé pěstounské péče již tři roky a nyní je také jejím poručníkem. Do rodiny k nim Helenka přišla z KÚ, kde se ocitla z nevhodných sociálních a materiálních důvodů její biologické matky. Respondentka č. 6 před čtyřmi lety zažádala o svěření do péče tehdy sedmiletého Pavla a jeho mladšího biologického bratra Míry z DC, kde pracovala. Respondentka č. 7 má syna Tomáše adoptovaného již jedenáct let. Tomášovi je nyní čtrnáct let a první roky života strávil v KÚ a DD poté, co ho jako jedenácti měsíční dítě matka zanechala v nemocnici.

Většinu respondentek znám z vlastní dobrovolnické činnosti už delší dobu, ty jsem kontaktovala pomocí e-mailu. Zároveň jsem požádala vedení organizací z. s. Rozum a cit a o. s. Amalthea o spolupráci a rozeslání e-mailů s mou žádostí jejich klientům. Tímto způsobem se o mé práci dozvěděla jedna z respondentek a sama mne kontaktovala.

Již dřívější kontakty s respondentkami byla výhoda právě ve fázi shánění respondentů. Ovšem zpětně musím konstatovat, že tato volba nebyla právě nejvhodnější ve fázi realizace rozhovorů. Respondentky se často odkláněly od otázek rozhovoru k jiným tématům a bylo náročné udržet je i sebe pouze v okruzích rozhovoru.

Z důvodu zachování anonymity respondentek byla jejich jména a příjmení odstraněna. Jména dětí a jiný osob či názvy měst, o kterých respondentky v rozhovorech hovořily, byly změněny. Názvy neziskových organizací byly nahrazeny pojmy Organizace 1, 2, 3, a 4.

3.4 Výsledky výzkumného šetření

Kategorie: Negativní hodnocení příprav náhradních rodičů

V této kategorii se respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 shodují na tom, že v rámci státních přípravných kurzů pro budoucí náhradní rodiče, se o vztahové vazbě, její důležitosti a problematice vůbec nemluvilo. Zároveň se také výše zmíněné respondentky shodují na tom, že právě v procesu navázání vztahové vazby u dětí v NRP, mají nesmírně důležité místo neziskové organizace, které se zabývají podporou NRP, doprovázením a vzděláváním náhradních rodičů.

Respondentka 1 uvedla, že se v rámci příprav dozvěděla řadu užitečných věcí, ale o vztahové vazbě během nich nezaznělo ani slovo. Respondentka označila přípravy náhradních rodičů za nedostatečné. *„Jsou naprosto nedostatečné. Nejsou tak pečlivé a obsáhlé, jak by měly být.“* (R1) Jako velký problém příprav vidí to, že jsou krátkodobé, a tím poskytují budoucím náhradním rodičům málo informací. Dále jako problém příprav uvádí málo školitelů na mnoho párů rodičů. Respondentka by uvítala přítomnost více náhradních rodičů, kteří mohou budoucím náhradním rodičům předat více zkušeností z praxe.

Respondentka 2 absolvovala přípravy ještě před rokem 2000, což vidí jako hlavní důvod toho, že během příprav o vztahové vazbě nikdo nemluvil. Respondentka uvádí: *„O nějaké vztahové vazbě se vůbec nemluvilo, tam se řešilo, jestli dítě dostane neštovice.“* (R2) Zároveň jako nejužitečnější službu, z nabídky různých NNO, vidí kluby náhradních rodin, kde může s ostatními vše sdílet, a zároveň různé vzdělávání a přednášky, na kterých se o vztahové vazbě poprvé dozvěděla.

Respondentka 3 byla školena v rámci jedné NNO, kde získala řadu informací o vztahové vazbě. Dle respondentky zde probíhaly různé semináře, během kterých si ve skupině vybrali téma, a na toto téma poté probíhalo školení náhradních rodičů. Právě v rámci této organizace měla možnost respondentka komunikovat a sdílet problémy s dalšími náhradními rodiči. Díky organizaci byli, respondentka i manžel, testovaní na attachment a v současné době právě tato organizace dohlíží na vývoj této rodiny. Respondentka uvádí, že v současné době dochází do organizace řešit konkrétní problémy, které mají, a že role NNO je v rámci NRP nezastupitelná.

Respondentka 4 prošla státními přípravami také ještě před rokem 2000 a uvádí: *„Na přípravě budoucích rodičů o vztahové vazbě tehdy nikdo nemluvil. Myslím, že tehdy se to vůbec neřešilo ani mezi odborníky.“* (R4) Zároveň kladně hodnotí NNO, kde na toto téma dle respondentky probíhají různé přednášky.

Respondentka 5 hodnotí státní kurzy jako naprosto nedostačující. *„Neodnesla jsem si asi nic, fakt si z toho nepamatuju nic. Moc informací si nevybavuju, vybavuju si spíš jednu negativní, kterou mi naštěstí později v NNO vyvrátili.“* (R5) Zda se v

rámci NNO dozvěděla něco o vztahové vazbě, popisuje respondentka těmito slovy: *„Tam jsem se o vztahové vazbě dozvěděla úplně nejvíc, určitě se o ní mluvilo. Tam jsem vlastně pochopila, že ty děti jsou opravdu jiné, že potřebují specifický přístup v té rodině a že je strašně důležité, aby se na nás navázali. A že když se to pouto nepovede, nebo když to pouto ztratí, tak je to průšvih.“* (R5) Zároveň respondentka uvádí, že je strašně ráda, že se kurzu v rámci NNO zúčastnila, neboť bez něj by spoustu věcí nevěděla a dělala by to špatně.

Respondentka 6 také absolvovala přípravy ještě před rokem 2000 a hodnotí je jako přínosné. Probrali totiž řadu věcí a získala hodně přínosných informací, nicméně dle respondentky tam o vztahové vazbě určitě nic nebylo. Respondentka konstatuje, že to je totiž něco, o čem se vůbec ve společnosti nemluvilo. *„To se prostě tehdy vůbec neřešilo. Já mám pocit, že to tehdy vůbec nevěděli ani ti odborníci.“* (R6) Působení NNO hodnotí respondentka velmi kladně. Říká, že nejpřínosnější pro ni jsou právě přednášky o této problematice, kluby, kde může sdílet radosti i strasti s dalšími náhradními rodiči a odlehčovací víkendy a pobyty, které jí pomáhají všechno zvládnout. Zároveň respondentka uvádí, že nebýt organizace, se kterou spolupracuje, tak by toho tolik nevěděla.

Respondentka 7 stejně jako ostatní respondentky uvádí, že v době, kdy absolvovala přípravy *„se o poruše attachmentu ještě u nás moc nevědělo a na přípravě se o tom nemluvilo.“* (R7) Přesto hodnotí přípravy kladně slovy: *„Příprava byla užitečná v tom, že jsme poznali hodně osvojitelů, s kterými jsme dodnes v kontaktu a řada přednášek a aktivit byla pro nás určitě užitečná.“* (R7)

Kategorie: Co o tom víme aneb alespoň něco…

Pro respondentku 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 byla slova attachment a vztahová vazba dobře známá. Výše zmíněné respondentky si dokázaly pod těmito pojmy něco přestavit. Tato kategorie shrnuje jejich představy o vztahové vazbě.

Podle respondentky 1 je to *„nějaká schopnost toho dítěte navázat vazbu, vztah už vlastně v kojeneckém období.“* (R1) Zároveň respondentka dodává, že pokud z nějakého důvodu nedojde ke kontaktu s někým, na koho by se mohlo dítě

navázat, tak schopnosti vazby zanikají a pak se jen velmi těžce obnovují a těžce se děti znova navazují.

Respondentka 2 o vztahové vazbě říká: *„To je, jak to dítě je na mámu napojené. Jestli máma vnímá, co dítě chce, a dítě vnímá, co od mámy může dostat nebo co ji může dát. A že je máma bezpečí.“* (R2) Zároveň respondentka uvádí, že u malého dítěte to může být to, že pokud se něčeho lekne, běží za mámou, zatímco u dospělého „dítěte“ např. to *„že dítě je schopné žít svůj život, ale má-li problém, je schopné za mámou přijít.“* (R2)

Dle respondentky 3 je vztahová vazba *„schopnost navázat vztah, cit, emoci s druhým člověkem. Attachment je základ všeho a pokud ten attachment není, tak je všechno v čoudu“* (R3) Podle respondentky je absence vztahové vazby velký problém, neboť bez ní se člověku s dítětem špatně pracuje.

Respondentka 4 charakterizovala vztahovou vazbu následovně: *„Je to pevná vazba mezi dítětem a blízkou osobou, která vzniká v raném dětství.“* (R4)

Pro respondentku 5 vztahová vazba je: *„Všechno, co je mezi námi. To, jak spolu fungujeme, jak spolu komunikujeme, co spolu děláme, co spolu prožíváme…“* (R5) Dále vztahovou vazbu charakterizovala slovy: *„Jestli dítě toho rodiče přijímá a jestli jsou na sebe rodič a dítě napojení.“* (R5)

Respondentka 6 si vztahovou vazbu představuje jako „*schopnost jedince, jakým způsobem je schopen navázat vazby s lidmi ve svém okolí a udržet je.“* (R6) Dále respondentka uvádí, že „*je to základní věc v životě člověka a vůbec se o tom nemluví*.“ (R6)

Respondentka 7 uvádí: *„Vztahová vazba pro mne znamená, že dva jedinci jsou v takovém vztahu, že oba dovedou jak přijímat, tak dávat“* (R7) Dále popisuje vztahovou vazbu tak, že obě osoby jsou schopné jeden druhému naslouchat a přijímat kritiku. Dle respondentky tu „však *musí existovat otevřenost a ochota a vůle na obou stranách se vzájemně učit a přijímat zodpovědnost za svoje chování…“*(R7)

Kategorie: Hladký průběh navázání vztahové vazby s dítětem

Podle respondentky 1 bylo navázání vztahu bez problémů, neboť k němu došlo už v době, kdy byla Nikolka v DD. Navíc vše bylo, dle respondentky, velmi rychlé a intenzivní, protože k sobě cítili vzájemné sympatie, respondentka 1 proces popsala slovy: *„bylo to opravdu tím srdíčkem, že to tak klaplo oboustranně“* Zároveň dodává, že se vztah samozřejmě buduje neustále a je v podstatě bezpodmínečný. (R1)

Respondentka 3 popisuje začátek společného života s Anežkou jako pohodový, kdy se holčička v novém prostředí nějakou dobu rozkoukávala, posléze to šlo naprosto automaticky a samospádem. (R3)

Respondentka 4 měla možnost navázat vztah s Markétou ještě v době, kdy ji neměla v PP díky hostitelské péči. První odchod z DD na společný víkend popisuje následovně: *„šla bez protestů, ráda, ale nechtěla jít za ruku – ale ve chvíli, kdy prošli bránou „kojeňáku“, se mámy chytla za ruku a už se nepustila.“* Podle respondentky 4 následný příchod do rodiny probíhal plynule, neboť Markéta je už brala jako jistotu. (R4)

Podle respondentky 6 nebyl přechod do rodiny nijak zvláště problematický. Uvádí, že s holčičkou, kterou měla v péči, to bylo náročnější. Dle této respondentky problémy nastaly až později. (R6)

Stejně tak to vnímá i respondentka 7, která přechod do rodiny popsala jako poměrně klidný, kdy si Tomáš s Luckou začali společně hrát. Tomášek byl dle slov respondentky ze začátku hodný a vůbec nezlobil, ale zároveň byl neřízený, všechno bral a ničil. (R7)

Kategorie: Nesnáze při vytváření vztahu

Respondentky při pomyšlení na začátky společného vztahu často používaly slova jako náročné, složité, těžké, pomalé. Většina respondentek se tedy shoduje právě na tom, že proces navázání vztahu byl náročný, zdlouhavý a vyčerpávající.

Respondentka 2 popisuje, že společné začátky se synem Petrem byly skutečně velmi náročné, neboť Petr nebyl vůbec zvyklý na kontakt. Kdykoliv na něho sáhla,

začal intenzivně plakat a křičet. Respondentka 2 během rozhovoru řekla, že kdyby neměla starší dítě, neví, jak by to tehdy zvládala, neboť jako matka měla tendenci dítě chovat, a to obzvláště, když pláče. Právě proto bylo toto období pro ni velmi obtížné. A dodává, že bylo nesmírně složité přijít na to, jak se k němu má chovat, a trvalo to dlouho. (R2)

Respondentka 3 uvádí, že již druhý den po příchodu Anežky začala krize. „*Pořád brečela a brečela a brečela*“ Na základě toho, začala mít sama respondentka krizi a začala mít pocit, že tuto roli nezvládne. Respondentka si chování Anežky vysvětluje jako stres ze změny prostředí. (R3)

Respondentka 4 a respondentka 5 se shodují na tom, že už při prvním kontaktu s dítětem v KÚ nastaly obtíže. Respondentka 4 uvádí, že Markéta si jich nevšímala a jen z dálky je pozorovala. Na druhé návštěvě šla s pěstouny na procházku do zahrady KÚ, ovšem jen díky psovi, kterého respondentka s manželem na návštěvu přivedli. Respondentka tvrdí, že Markéta s nimi v podstatě komunikovala jen přes psa. Zároveň Markéta potřebovala delší čas, než byla ochotná s pěstouny na delší dobu opustit KÚ. Z počátku společného života, jak už jsme zmínili, proběhlo klidné období a následovalo období, kdy se Markéta na pěstouny velmi fixovala a zkoušela je. Respondentka 5 vidí problém také již na samotném počátku. Ovšem uvádí, že za něj do velké míry mohou pracovníci KÚ. Za Helenkou totiž pravidelně chodila její biologická matka a Helenka byla dle pěstounky zklamaná, když návštěva, kterou jí vychovatelka nahlásila, byla jiná, než očekávala. Následně s pěstouny Helenka nekomunikovala, nehrála si s nimi, a pokud si k ní sedli, začala plakat. Po několika návštěvách si na pěstouny Helenka zvykla, přesto přechod do rodiny pro ni nebyl jednoduchý. Respondentka 5 také zmiňuje, že při odchodu z KÚ *„řvala jak tur“* a až když si sedli do auta, přestala. Doma neplakala, ale také nejedla. Nějaký čas prý byla v klidu, ale poté začalo náročné období. Sama respondentka během rozhovoru uvedla, že se diví, že to vlastně vydržela, a zároveň říká: *„je to potřeba vydržet, ty posuny jsou obrovské a mění se to k lepšímu, chce to ten klid a trpělivost“* (R5)

Respondentka 6 celý proces také označuje jako těžký a náročný, navíc ho popisuje, jako *„běh na dlouhou trať“* Dále uvádí, že *„je to o čase, tréninku,*

zvyku…já se musela strašně hlídat, abych neupřednostňovala vlastní dítě, protože to jsou pudy, musela jsem se hlídat, abych dala stejně, abych byla spravedlivá apod.“

Respondentka 7 též popisuje proces vytvoření vztahu jako hrozně těžký a složitý. Tomáš se dle jejích slov od začátku zapojoval do společných rodinných záležitostí, ale zároveň si velmi prosazoval to svoje a velmi brzy se začal chovat velmi individualisticky. Respondentka hodnotí, že takový je v podstatě dodnes a popisuje to slovy: *„žije ve svém vlastním nekonečnu. Nemyslí prostě na to, že z jeho činnosti bude mít někdo jiný problém. Neřeší to.“*

Z předchozích dvou kategorií tedy vyplývá, že proces navázání vztahové vazby je od prvopočátku spíše plný nesnází, náročný, problémový a především zdlouhavý. Pouze u jedné respondentky se potíže na začátku vztahu neobjevují, zbylé respondentky se s nějakými potížemi setkaly a zpravidla trvaly dlouhou dobu.

Zároveň je však zajímavé a důležité uvést, že respondentky 3, 4, 5 a 6 uvádí, že děti po příchodu do rodiny byly po určitý čas téměř bezproblémové. Klidné období trvalo v každém případě jinak dlouho, ale vždy po něm však následovalo období pro rodiče i děti velmi náročné. Kdy děti zkoušely hranice a testovaly rodiče.

Kategorie: Strach a touha dětí po rodině

Kategorie strach a touha dětí po rodině popisuje chování dětí zpravidla několik týdnů či měsíců po přechodu do náhradní rodiny. Děti, podle výpovědí, některých respondentek často byly vůči nim agresivní, odmítavé, neutrální apod.

Respondentka 2 konstatuje, že Petr odmítal kontakt a při jakémkoliv kontaktu s kýmkoliv křičel. Respondentka 3 říká, že první den probíhal bez problémů a druhý den začala krize, kdy Anežka stále plakala a nebyla k utišení. Respondentka 4 zmiňuje: *„Markéta zkoušela hranice a naši trpělivost, střídavě nás odmítala a fixovala, dělala dlouhé hysterické scény apod.“*

Respondentka 5 vzpomínala na to, jak již v KÚ ji i manžela Helenka zprvu odmítala. *„Nechtěla vůbec chodit, i když už to velmi dobře uměla, takže se nechala nosit, ale nedržela se nás – měla pořád roztažený ručičky jako strašák.“* Navíc podle respondentky 5 Helenka nebyla zvyklá na kontakt a chování, proto stále „kňourala“,

ale v momentě, kdy ji pěstounka položila do postýlky, začala plakat ještě více. Dále respondentka popisuje jejich společné začátky s Helenkou jako velmi náročné. Nejprve *„zjišťovala, jestli je v bezpečí a byla opatrná, přišla na to, že jo, a začalo to, začala pouštět emoce“* (R5) Helenka velmi brečela, bála se jíst, odstrkovala, kousala a štípala pěstounku, všemu se bránila, protože se bála, nechtěla spát apod. Respondentka 5 zároveň však uvádí: *„věděla, že chce být se mnou… bála se, ale věděla. Prostě si mne testovala.“* Podle pěstounky totiž byla Helenka zklamaná a poté, co ji několik lidí opustilo, už nechtěla nikomu věřit.

Respondentka 6 uvádí, že oba kluci, které přijala do pěstounské péče, začali velmi rychle zkoušet hranice všeho – rodičů, nových sourozenců i nového domu. Stejně jako u respondentky 1 nebyl ani Pavel ani Mirek zvyklý na kontakt. Respondentku neodmítali, ale zároveň její kontakt neopětovali a *„jen se tomu rozpačitě smáli“*.

Jedna z respondentek tento jev krásně shrnula slovy, že děti vlastně nevědí, co chtějí. Na jednu stranu moc chtějí rodinu, mámu a tátu, ale na stranu druhou se jí velmi bojí, a tak se podle toho chovají. (R5) Podle respondentek je nutné toto období s dětmi projít, být jim stále na blízku a mít dostatek trpělivosti. (R3)

Kategorie: Fixace na matku

V této kategorii respondentky 1, 2, 3 a 5 popisují přílišnou fixaci dítěte na jejich osobu.

Respondentka 1 uvádí, že Nikola se velmi brzy k její osobě připoutala a po krátké době začala jí i manželovi říkat mami a tati. Dále uvádí, že v současné době Nikolka svůj volný čas nejraději tráví právě s ní. I přes to, že má plný pokoj hraček, preferuje společnou činnost. Sama respondentka současný postoj dítěte k nim jako rodičům popisuje slovy: *„ona nás prostě zbožňuje.“* (R1)

Respondentka 2 vidí ve fixaci syna Petra jako velký problém, který v současné době lze ještě zvládat, ale obává se budoucnosti. Petr je totiž na matku fixován natolik, že ani ve svých patnácti letech nechce zůstávat doma sám. Má velké obavy, že v jeho nepřítomnosti se rodičům něco stane a on jim nebude moct pomoci.

Respondentka fixaci dítěte logicky chápe, ale zároveň uznává, že jde o problém a má strach z toho, jak to jednou všechno zvládnou.

Respondentka 3 v současné době problém s přílišnou fixací u své dcery také vidí. Podle respondentky se na ni *„upnula jako klíště“* a velmi těžce snášela jakékoliv vzdálení matky. Anežka po odchodu matky začala velmi plakat, křičet a až se dusit. Situaci se vždy pokoušela sama vyřešit, neúnavně hledala matku a nenechala si pomoci jinou osobou. V současné obě je Anežka schopna si sama hrát a zabavit se, nicméně *„miluje, když u ní člověk sedí a ona si hraje, jak chce, sama si to řídí“* (R3) Zároveň respondentka 3 udává, že když byla Anežka menší, museli velmi pracovat na tom, aby byla schopná sama strávit určitý čas např. ve školce. Respondentka 3 popisovala dlouhodobý a náročný proces, kdy krůček po krůčku toto osamostatnění se trénovali.

Stejně tak i respondentka 5 zmiňuje, že nejvíce času Helenka tráví s ní a zároveň Helenka nejde jen tak k někomu.

Respondentky 1 a 5 se shodují na tom, že fixace dětí na matku nastala ještě v době, kdy žily v KÚ a DD. Respondentka 1 říká: *„Nikolka si mne tam hodně chránila pro sebe“* a respondentka 5 zase popisuje první kontakty následujícími slovy: *„po těch pár dnech nějak pochopila, že jsme tam pro ni a normálně si nás tak jako uzurpovala pro sebe. Hlídala si nás.“*

Kategorie: Překážky ve vytváření vztahu

Respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 uvádí, že celý proces vytvoření vztahu jim narušovala řada věcí, kterým se však často nelze vyhnout.

Respondentka 1 jako komplikace spatřuje především ty věci, které vyplývají z povahy dítěte a z toho, co prožilo. Dále také to, že Nikola má diagnostikováno ADHD, řadu poruch učení a také poruchy chování. Toto všechno pak tedy vede k problémům, které musí řešit a které mohou nabourávat vztah mezi pěstounkou a holčičkou.

Respondentka 2 jako hlavní problém vidí špatný vztah syna Petra s adoptivní sestrou Klárou. Společně spolu nevycházejí a často se hádají. Jako problém ale také

uvádí vztah otce a Petra. Petr totiž, dle respondentky, na otce často nesmyslně a přehnaně útočí a chová se k němu nepěkně. Přesto však uvádí, že tento problém je jen občasný. Otec je jinak pro Petra vzorem, chce dělat stejné povolání a často společně tráví volný čas prací v dílně. Dále uvádí, stejně jako respondentka 1, jako problém narušující vztah to, co Petr zažil. *„Když byl malinký, došel k názoru, že dospělí lidé jsou na nic, když mu takhle ubližují a že od nich nemůže nic dobrého čekat. Dospěl k tomu, že to není bezpečný a vůbec to není dobrý.“* Což se u Petra projevovalo především tím, že nebyl vůbec kontaktní a zároveň respondentka 2 neměla dostatek informací a nevěděla, čím to je. Jako další problém spatřuje v Petrově diagnóze FAS, která se odráží v jeho chování.

Respondentka 3 jako jeden z prvních problémů uvádí to, že Anežku bylo velmi obtížné uspat a vzhledem k tomu, že měla děsivé sny, se často budila a příliš nespala. To respondentku vyčerpávalo a neměla sílu a dostatek energie. Současně s tím respondentka popisuje, že se Anežce začaly objevovat nějaké flashbacky, kvůli kterým Anežka přehnaně a nepřirozeně reagovala v naprosto běžných situacích, které navíc často znala. Další problém vidí respondentka v jejich rozdílném temperamentu. Uvádí, že *„Anežka je ďábel“*, vyžaduje hodně pozornosti, zábavy, adrenalinu apod., zatímco ona je spíše klidná a introvertní. Tento problém shledává jak u sebe, tak u manžela, který prý rozdílný temperament a některé Anežčiny projevy snáší ještě hůře než ona. Jako další problém vidí respondentka také to, že Anežka na ni byla příliš upjatá a nedokázala bez ní být ani chviličku. A jako poslední problém respondentka uvedla okolí, které ji nerozumí. Podle respondentky biologičtí rodiče, kteří nemají dítě v NRP, nemohou náhradní rodiče nikdy pochopit. Jejich narážky a tlak jsou velmi náročné.

Respondentka 4 jako hlavní problém uvádí, že dítě k nim do rodiny přišlo až v téměř čtyřech letech a roky předtím se velmi špatně dohánějí. Jako další problém vidí neustálé vyrovnávání se dítěte s odmítnutím a svým původem.

Respondentka 5 jako problém uvedla už i to, že ji jako náhradní matku, pěstounku, nedokázali v KÚ správně dítěti uvést a představit. Uvádí, že pracovníci v KÚ nejsou na toto dostatečně školeni. Dále potom shledává problém ve své vlastní energii. *„Moje energie mi to komplikovala, byla jsem strašně vyčerpaná, protože*

jsem byla pořád jen s ní a neměla jsem žádné odlehčení. Neměla jsem čas sama pro sebe. Potřebovala jsem si odpočinout.“ Zároveň však neměla příliš času ani na manžela, který jí to občas neúmyslně také komplikoval. Velkou komplikací pro respondentku také bylo to, že Helenka trpěla nočními děsy a měla tedy problémy se spaním. Problém byl také v nekontaktnosti dítěte. Helenka nebyla zvyklá na kontakt a nechtěla se chovat. Posledním problémem, který respondentka uvedla, byl problém s její vlastní rodinou. *„Oni to jako nechtěli komplikovat, to nebylo schválně, ale neměli ty znalosti jako my z těch kurzů a vůbec tomu nerozuměli a nechápali to.“*

Respondentka 6 vidí jako prvotní problém to, že Pavel nebyl zvyklý na kontakt a dotek. Dále pak uvádí, že často řešili a řeší problém, které vyplývají z Pavlovy hraniční inteligence. Jako největší komplikaci ovšem klientka vidí to, že není dostatek odborně připravených pracovníků, kteří by jí pomáhali. Uvádí, že *„opravdu zoufalé je potkávat se s lidmi na odborných místech, kteří o attachmentu, deprivaci apod. nic nevědí.“*, současně jako problém uvádí legislativu týkající se NRP v České republice.

Respondentka 7 uvádí, že z počátku byl největší problém v tom, že měl noční děsy, budil se a vylézal z postýlky. Tím byla respondentka strašně vyčerpaná, a tak nebyla ve výchově natolik důsledná. *„Člověk v mnoha věcech i ustoupil, jenom aby neřval.“* V současné době však jako hlavní problémy vidí to, že otec Tomáše dodnes pořádně nepřijal a těžce snáší jeho chování, dále to, že když ona potřebuje, Tomáš tu pro ni není, nebo že Tomáš udělá něco, co ji zraní. A *„ten největší průšvih vidím v tom, že nemá pocity zodpovědnosti, empatie…“*

Kategorie: Co pomáhá, aneb bez toho by to šlo ztuha

Respondentky 2, 3, 4, 5, 6 a 7 mají nějaké své vlastní „pomocníky“, kteří jim pomáhají vztah s dítětem vytvořit a bez kterých by to bylo mnohem náročnější. To, co pomáhá, je však velmi individuální. Respondentky 2, 3, 5, 6 a 7 se shodují na tom, že velmi pomáhá sdílení s dalšími náhradními rodiči či s odbornou organizací. Z toho důvodu byla zařazena kategorie následující. Tato kategorie shrnuje obranné mechanismy každé z respondentek.

Respondentce 2 pomáhá především to, že Petr má kromě těch špatných vlastností také dobré. Popisuje to jako dvě Petrovy polohy, přičemž jedna je ta zlobivá, zatímco druhá je empatická a pomocnická. Respondentka se domnívá, že právě kvůli těmto vlastnostem je Petr svým okolím stále přijímán. Kdyby kladnou část neměl, s okolím by vycházel mnohem hůře. Jí však tato druhá polovina Petra pomáhá především v tom, že ví, že i když zlobí, dovede být také milý, zodpovědný a má dobré srdce.

Respondentka 3 uvádí jako velkou výhodu to, že mohla s Anežkou nějaký čas pobýt v KÚ, kde získala přehled o tom, kde a jakým způsobem Anežka žila. Uvádí, že díky tomu jí mnoho reakcí Anežky nepřekvapilo a dokázala jim lépe porozumět. Dále uvádí, že velmi pomohlo její vnitřní odhodlání a prostudování řady odborných knih o vývoji dětí. Respondentka také jako velkou výhodu spatřuje to, že sama chtěla. Nevadilo jí věnovat dítěti všechen čas a dokázala být dostatečně tvrdohlavá na to, aby odolala tlaku okolí.

Respondentka 4 řekla, že *„pomáhá jen čas, víra, pochopení.“* (R4)

Respondentce 5 naopak pomáhala řada věcí, jako např. nejprve získala veškeré informace, které potřebovala a až poté dostala do péče Helenku. Dále uvádí, že je *„důležité na celé té situaci najít to pozitivum, protože když ho nemám, tak ho neumím předat ani tomu dítěti a nemůžu s ním o tom, ani ničem jiném, komunikovat.“* (R5) Pro respondentku 5 je tímto pozitivem to, že biologická matka Helenky ji porodila. Proto před Helenkou její biologickou maminku chválí za to, že Helenku přivedla na svět a ony se tak mohly setkat. Jako důležitého „pomocníka“ poté vidí respondentka 5 také samotnou Helenku. *„Ona je prostě kouzelná. Vlastně ona mi dávala zpětnou vazbu, že to dělám dobře. A ona mi dobíjela zpět energii.“* (R5)

Kategorie: Sdílení, aneb nejsme na to sami

V této kategorii dominuje názor respondentek 2, 3, 5, 6 a 7, že jednou z věcí, která nejvíce pomáhá zvládnout celý proces navázání vztahu s dítětem je sdílení s ostatními náhradními rodiči. Výše zmíněné respondentky se shodují v tom, že běžní biologičtí rodiče nemohou nikdy pochopit problémy náhradních rodičů.

Respondentka 2 uvádí, že ji nejvíce pomáhá *„že se sejde s lidmi, kteří jsou na tom stejně a může to s nimi probrat a sdílet. To předávání informací s dalšími náhradními rodiči.“* (R2)

Respondentka 3 říká: *„důležitý pro mne byl a je kontakt s jinými rodiči, protože my řešíme úplně jiné věci, než rodiče, kteří mají biologické děti. Navíc náhradní rodiče všechno naprosto chápou, ostatním připadá, že Anežku rozmazluji.“* (R3) Dále uvádí, že jí hodně pomohly informace, které získala v jedné NNO.

Respondentce 5 nejvíce pomohl kurz v jedné NNO, kde se dozvěděla řadu nových a zajímavých informací, díky kterým poté věděla, co má v jaké situaci dělat. Zároveň kladně hodnotí doprovázení, kde se může vypovídat a ujistit se, že postupuje správně.

Respondentka 6 zcela kladně hodnotí působení NNO, se kterou již delší dobu pracuje. Sama říká: *„jsem tak ráda za tu Organizaci 3, že je taková progresivní a pružná a je to prostě skvělé. Mám pocit, že na to nejsem sama.“* (R6) Dále uvádí, že ji nejvíce pomáhá právě tato organizace díky informacím, které jí poskytuje, ale také díky doprovázení. Doprovázení je pro ni nesmírně důležité.

Respondentce 7 pomohlo ve vytváření vztahu s Tomášem také především doprovázení a informace, které nabyla v NNO.

Kategorie: Tělesný kontakt dítěte a matky

V kategorii Tělesný kontakt dítěte a matky respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 uvádějí, že tělesný kontakt je při vytvoření vazby nezbytný. I přesto, že některé děti s ním z počátku měly problém, později samy kontakt vyhledávaly.

Respondentka 1 uvádí, že Nikolka je opravdu velmi mazlivá. Od začátku má ráda kontakt a ráda se mazlí.

Respondentka 2 má tu zkušenost, že adoptovaný syn Petr dlouhou dobu tělesný kontakt naprosto odmítal. Přesto se respondentka snažila být nějakým způsobem s Petrem v tělesném kontaktu. Konstatuje, že jí trvalo dlouhou dobu, než na to přišla. Ale nakonec našla způsob kontaktu, který Petrovi nevadil a dokonce ho uklidňoval. *„Přišla jsem na to, že když mu jedním prstem pohladím na hřbetě*

ručičky, tak přestane plakat. To mu nevadilo a nějakým způsobem ho to uklidňovalo.“ (R2) Až mezi prvním a druhým rokem se Petr sám přišel přitulit, pochovat apod.

Respondentka 3 uvádí, že aby vytvořila s Anežkou vztah, byla neustále u ní. *„Hodně let jsme spolu trávili hodně přimknutě“*. (R3) Z počátku se od ní nehnula ani na krok, nosila ji v šátku, a tak spolu dělali všechny běžné denní činnosti. Také si spolu pořád hrály, hodně se mazlily. Když byla Anežka malá, masírovala ji, koupaly se spolu a také spolu spaly v jedné posteli. Respondentka uvádí, že Anežka měla noční děsy a špatně spala. V této situaci jí velmi pomáhalo *„ji chytnout, pevně obejmout a pak se uklidnila a usnula.“* (R3) Neustálou fyzickou přítomnost dítěti považuje respondentka za nezbytně nutnou, pokud chcete s dítětem vytvořit vztah. Zároveň také konstatuje, že to bylo pro ni velmi náročné, ale dle jejího názoru se to vyplatilo.

Respondentka 4 říká, že i přes to, že už byla Markéta poměrně velká, ji neustále nosila v náručí a hodně se dotýkaly.

Respondentka 5 uvádí, že první tři měsíce po příchodu Helenky k nim do rodiny ji nesměl nikdo jiný než ona, manžel a syn chovat a vodit za ruku. Respondentka tvrdí, že holčička se zpočátku otevírala každému, kdo na ni byl jen trochu hodný, a tímto krokem ji učila, kdo je osoba, ke které se má Helenka poutat. Podle respondentky se tento krok vyplatil. Dále uvádí, že i přes to, že na ni byla Helenka zpočátku velmi agresivní, neustále u ní seděla, občas ji pohladila, obejmula a podobně. Podle respondentky Helence právě tento kontakt s matkou velmi pomáhal. Velký problémem u této holčičky bylo spaní. Helenka nechtěla spát. Hodně jí pomohlo, když si ji vzali k sobě do postele, kde ji „*opravdu hodně a pořád hladila“* (R5). Nejvíce si však respondentka uvědomila důležitost fyzického kontaktu, když ji, už ze zoufalství, v jednu prokřičenou noc napadlo: *„lehnu si na záda, vezmu si ji na břicho obličejem ke mně a pevně ji obejmu.“* (R5) To prý velmi dobře fungovalo a holčička se rychle zklidnila a usnula. V současné době respondentka Helenku stále ukládá do postele.

Respondentka 6 uvádí, že i přes to, že Pavel nebyl vůbec kontaktní a dotekům nerozuměl, snažila se ho přesto dotýkat. *„Nějak jsem se snažila ho alespoň pohladit po hlavě, obejmout kolem ramen apod.“* (R6) Časem si Pavel na kontakt zvykl a je pro něho důležitý. Dle respondentky se v současné době objímají více než předtím, neboť dokázala emoce během kontaktu pojmenovat, což Pavlovi pomohlo. Nyní je pro ně kontakt a dotek přirozený a běžný. Pavlík přijde obejmout pěstounku např. i při odchodu do školy.

Respondentka 7 také vidí tělesný kontakt jako důležitý a uvádí: *„Byl velmi rád, když jsem si ho posadila na klín a hledal u mne to bezpečí, útočiště“* (R7)

Kategorie: Volnočasové aktivity jako důležitý element navázání vztahové vazby

V této kategorii respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 vidí jako důležitý prvek v procesu navázání vztahové vazby společné trávení volného času. Všechny respondentky se shodují na tom, že pomáhají sportovní činnosti, případně tvořivé činnosti.

Respondentka 1 uvádí, že s Nikolkou často sportují, využívají především kolo a kolečkové brusle. Jako důležitou součást také vidí společné procházky. Dále uvádí, že Nikolka i ona jsou velmi tvořivé a zručné, takže často čas tráví různými výtvarnými a tvořivými technikami.

Respondentka 2 vidí jako nezbytně důležitou součást jejich vztahu právě to, že občas nechají všechny doma a jdou na kolo nebo procházku jen s Petrem. Respondentka uvádí, že většinou denně jdou na procházku i s dalším členem rodiny. S otcem zase Petr často tráví čas na chalupě, kde společně pracují.

Také respondentka 3 uvádí, že je důležité mít s dítětem hodně společných zážitků. *„Společně jsme hodně zažívaly a prožívaly.“* (R3) Čas tráví s Anežkou často na dětském hřišti či na procházce, také společně hodně tvoří a hrají různé *„dramatické hry“*, které Anežku velmi baví. Neboť, jak respondentka říká *„Ona je taková dramatická umělkyně, takže buď se hraje divadlo, nebo se maluje.“* (R3)

Respondentka 4 jednoduše říká, že spolu s Markétou prostě neustále byly. „*Prostě jsme spolu byly, trávily čas, zažívaly běžné i neběžné věci…*“(R4)

Respondentka 5 uvádí: *„S Helenou jsem byla doma více méně furt a pořád jsme si spolu hrály.“*. Kromě hraní také respondentka uvádí, že si spolu hodně a často povídají a téměř denně čtou knížku. Když byla Helenka menší, respondentka si koupila nosítko a denně šly s Helenkou na procházku. Sama říká, že šly třeba jen kolem bloku, ale bylo pro ni velmi důležité, aby společně ten čas strávily. V současné době často pěstounka s Helenkou jdou, jen samy dvě, na kopeček zmrzliny apod. Dále respondentka s Helenkou od útlého věku navštěvuje kroužky pro maminky s dětmi, kde si hrají, tvoří, hrají na různé hudební nástroje apod. Tím, dle respondentky, vztah budovaly, ale především upevňovaly.

Respondentka 6 také vidí jako nejdůležitější věc s dítětem trávit volný čas. Vzhledem k tomu, že přes den je ona v práci a Pavel ve škole, tráví společně alespoň jeden den z víkendu. *„Nejčastěji jedeme někam na výlet nebo do krytého bazénu, nebo když je venku ošklivo, tak jedeme do jednoho rodinného zábavního centra.“*

Stejně jako předchozí respondentky i respondentka 7 vidí společně strávený čas za nejdůležitější věc při vytváření vztahu. *„Vztah vytváříte, že s tím dítětem trávíte čas a prožíváte s ním nejrůznější chvíle. Ať už v rámci školy, volného času, dovolených…“* Proto si s Tomášem hodně hrála, když byl malý, často sportovali, především jezdili na kole, a hráli stolní hry. Respondentka uvádí: *„Ty pěkné zážitky jsme prožívali spolu.“* (R7)

Kategorie: Sycení potřeby podpory

V této kategorii dominoval názor respondentek 3, 4, 5, 6 a 7, že je potřeba dítě především podporovat po psychické stránce.

Respondentka 3 vidí jako nejdůležitější prvek emoční podporu dítěte. *„Když měla takový depresivní stav, tak jsem si ji posadila na klín a vysvětlovala jí, že se nic neděje, že ji mám moc ráda, že ji miluju.“* (R3) Respondentka dále konstatuje, že si velmi často s Anežkou říkají, že se milují.

Respondentka 4 říká, že si hodně dávali s manželem pozor na to, aby dítě neodmítali a mohlo za nimi kdykoliv přijít. Snaží se, aby dítě nehodnotili, neshazovali a neponižovali. Naopak se snaží Markétu podporovat a oceňovat, ovšem hlídají si, aby nebyla na pochvale závislá. *„Vyzdvihujeme to, co jim jde, pomáháme s*

tím, co jim nejde“ (R4) Dále se respondentka snaží, aby dokázala Markéta pojmenovávat emoce, aby rozuměla tomu, co se děje a dovedla odpouštět sobě, ale i druhým. Respondentka uvádí, že vědomě budují identitu dítěte. Konkrétně toto dělají vytvářením Markétčiny knihy života.

Respondentka 5 vidí podporu Helenky především v tom, že je na ni hodná a je stále s ní. Když je jí nejhůř, je tam pro ni. Uvádí, že to bylo velmi náročné, ale vydržela to právě proto, že věděla, že Helenka v ní potřebuje získat důvěru. Respondentka uvádí: *„Otevřela jsem jí náruč, snažila jsem se o to, aby jí bylo dobře. Když křičela, když jí bylo nejhůř, tak jsem byla pořád s ní. Konejšila jsem ji a určitě jsem jí nějak neodpoutávala pozornost a nepřerušovala to, co si potřebuje odžít“* (R5) Respondentka dále uvádí, že Helence často říká, že ji má ráda, že je ráda, že ji má a že by ji nikdy v životě za nic nevyměnila a že je Helenka jejich. V souvislosti s tímto respondentka uvedla rituál, který spolu s Helenkou mají. „Každý večer, když jde Helenka spát, se schová pod peřinu a řekne: Já jsem byla v bříšku u paní Lenky…; a já na to odpovím: A protože se o tebe paní Lenka nemohla starat, tak jsi teď naše, naše, naše!“

Respondentka 6 uvádí, že se snaží podporovat Pavla, jak jen to jde. Zaměřuje se na to, aby pojmenovávali a vyjadřovali emoce a mluvili o nich nahlas. Dále také uvádí, že Pavlovi říká, že ona je tu pro něj. Že rodiče jsou tu pro děti od toho, aby je chránili a řešili za ně složité situace.

Respondentka 7 uvádí, že se synem hodně komunikuje, snaží se mu pomáhat, ale zároveň také budovat jeho sebevědomí. Často Tomáše chválí a snaží se oceňovat to dobré. Také se snažila nastavit Tomášovi hranice, ale dodává: *„snažila jsem se stavět nějaké hranice, ale nedovedla jsem najít takové, které by dodržoval.“* (R7)

Kategorie: Sycení informacemi, aneb dětem nelžeme

V kategorii Sycení informacemi, aneb dětem nelžeme se objevují názory respondentek, že je potřeba s dítětem o všem mluvit, ale hlavně slovy jemu přiměřenými. Respondentky 4, 5, 6 a 7 se shodují na tom, že dětem říkají úplně všechno už od začátku.

Respondentka 3 uvádí, že se rozhodli všechno Anežce vysvětlit v době, kdy se začala chovat velmi podivně. Anežka nechtěla nic, co jí patřilo opustit. Velký problém byl vyřadit staré oblečení, ale také Anežka např. odmítala vypustit vodu z vany, ve které se koupala. Odmítala se vyprazdňovat a v případě vykonání potřeby odmítala na toaletě spláchnout. *„Takže se jí začaly asi objevovat nějaké flashbacky a nějak se jí to všechno motalo. Protože to zažívání je vlastně taky jako břicho. Tak jsme uvažovali, jestli to tedy není spojené nějak s tím, jak přišla na svět.“* Na základě těchto zkušeností a rady jedné organizace se respondentka rozhodla s Anežkou probrat vše o jejím narození a příchodu k nim do rodiny. Tehdejší situaci to, dle respondentky, opravdu vyřešilo. Anežka přestala mít tak velké problémy s opuštěním věcí, které jsou její. O té doby mluví respondentka s Anežkou o všem, avšak přiměřeně jejímu věku.

Respondentka 4 mluví s Markétou o všem, co ji zajímá, s ohledem na její věk a rozumové schopnosti. Dle respondentky ví Markéta o své biologické rodině nyní všechno to, co pěstouni. Dále respondentka říká, že Markéta i druhá dcera odjakživa vědí, že jsou z KÚ. Společně vytváří knihy života a o rodičích mluví pravdivě, ale hezky.

Respondentka 5 uvádí, že s Helenkou od začátku o všem mluví. Vzpomíná, jak Helence vyprávěla o její rodině ještě v době, kdy byla malé miminko: *„samozřejmě byla malinká, neodpovídala a jen na mne koukala, ale vnímala to. Takže jsme pak měly na co navázat. A nebyl tam ten šok, že se teď tedy dozvěděla, že nejsem její pravá máma nebo něco z jejího života.“* (R5) V současné době s Helenkou o mamince často mluví, respondentka vidí otevřenost jako velmi důležitou součást vztahu. *„Říkat to otevřeně, ale dětskou cestou, to je důležité“* (R5)

Respondentky 6 a 7 se také přiklání k tomu, dětem vše popravdě a co nejdříve říci. Respondentka 6 uvádí, že děti vědí o všem, o čem vědí oni. Respondentka 7 zase říká: *„Vždycky jsem jim všechno řekla po pravdě, o jejich původu a tak, překonali jsme společně i takové to období, kdy ty děti říkají, že nejsem jejich máma apod.“* (R7)

Kategorie: Snaha o poruzumění ze strany náhradních rodičů

Respondentky 1, 2, 3, 6 a 7 často popisují, co ony musely udělat, aby dovedly dítěti pomoci a navázat s ním vazbu.

Respondentka 1 uvádí, že ona musí jen pochopit a přijmout chování dítěte. To vidí jako důležitou součást vztahu. *„Já to musím jenom pochopit. Pochopit, odkud se to bere a naučit se s tím pracovat“* (R1)

Respondentka 2 musela na začátku prostě přijmout a pochopit chování Petra. Smířit se s tím, že se nerad chová a přijmout to. Ale zároveň to nevzdat a hledat další možnosti.

Respondentka 3 se také snažila pochopit chování dítěte. *„Vymínila jsem si na KÚ, že tam chci v sobotu přijet a chvíli se tam o ní tak jako starat, abychom se spolu daly více do kupy. A člověk i tak jako viděl, v čem Anežka ty tři měsíce žila.“* (R3) To respondentce údajně pomohlo v řadě věcí, když se poté s Anežkou sžívaly. Dále také respondentka uvádí, že s manželem nejprve absolvovali testy na attachment.

Respondentka 6 vypráví, že byli s Pájou na vyšetření vztahové vazby a v současné době jsou zapojeni do terapie. Zároveň se respondentka snaží získat co nejvíce informací samostudiem, neboť má doma velké množství knih o attachmentu.

Respondentka 7 již delší dobu chodí se synem po různých poradnách a hodně konzultuje s odborníky. Rok navštěvují rodinnou psychoterapii a nyní budou mít terapii zaměřenou na vztahovou vazbu. V rámci doprovázení dělali s celou rodinou řadu aktivit, které stmelují, a také praktikovali videotrénink se synem. Sama respondentka se také snaží získat informace samostudiem odborných knih, převážně z americké literatury, a navštěvuje přednášky různých organizací zaměřených na podporu NRP.

Kategorie: Děti praktikují vztahovou vazbu

V této kategorii je popsáno, jak se děti chovají, když mají alespoň nějakou vazbu navázanou. Respondentky popisují, podle čeho poznávaly nebo poznávají, že to dělají dobře a že dítě je spokojené. Někdy bylo pro respondentky těžké popsat, jak to poznají. Dle respondentek 1, 3, 5 a 7 vztah prostě cítíte a poznáte to.

Respondentka 1 uvádí také to, že Nikolka na ni myslí, když spolu nejsou. Zavolá ji několikrát za den a chce se s ní podělit o to, co zažila. Když pěstounku vidí, „vrhne se na ni“ a neustále o pěstounce mluví. Dále také respondentka uvádí, že teď, co je v jiném stavu, o ni Nikolka velmi starostlivě pečuje, stále se ptá, zda je jí dobře, jestli miminko kopalo, kdy jde na kontrolu apod.

Respondentka 2 vidí jako jasný projev, byť ne úplně pozitivní, určitého vztahu to, že Petr není schopný se od ní odpoutat. Zároveň také, že i přes to, že je už Petr poměrně velký, se přijde několikrát za den pomazlit. Dále respondentka uvádí, že Petr ji nechce žádným způsobem ublížit a snaží se ji chránit, a že pokud Petr má nějaký problém, přijde za ní. Jako znak vytvořeného vztahu mezi Petrem a otcem vidí respondentka to, že otec je pro Petra vzor. Chce být jako on a dělat stejné zaměstnání.

Respondentka 3 nejprve uvádí: *„To se prostě cítí, to je hrozně těžké to převést do slov. Takové to, že víte, že vás má dítě rádo, že vás uznává, že vás chce, že vás potřebuje.“* Nakonec však našla spoustu projevů a reakcí, z kterých usuzuje, že je vztah s Anežkou vytvořený. Dle respondentky znak vztahu je to, že Anežka k ní spontánně přijde a obejme ji. Dále také to, že ji neustále vítá, a když ji vidí, běží za ní. Respondentka však také konstatuje, že Anežka to dává velmi najevo i verbálně: *„často říká, že mě miluje a že mne má ráda. Ona se probudí a první, co mi řekne je: „Maminko, miluju tě.“ Až jsem si už i říkala, jestli to není nějaké lehce patologické.“* (R3) Zároveň však respondentka přítomnost vztahu poznává také podle toho, že když má Anežka starosti, tak jí to řekne. Ale také z toho, že se *„přizná i za nějakou hovadinu.“* (R3)

Respondentka 4 v současné době vytvoření vztahu na již dospělé dceři poznává především podle toho, že v krizi se Markéta obrátí právě na ni a manžela. Dále také jako projev vztahové vazby uvádí, že jim Markéta řadu věcí z jejího života sama řekne.

Respondentka 5 uvádí, že vztah je vidět i v očích dítěte: *„podívá se na vás a vy víte, že vás má ráda, a že vám věří, že vy ji máte taky ráda.“* (R5) Poté dále uvádí, že projev vytvořené vztahové vazby je to, že se Helenka směje, je spokojená, má

radost, objímá ji, nechá se pochovat. Poprvé si respondentka uvědomila, že ji Helenka opravdu chce a potřebuje v době krátce po přechodu Helenky do jejich rodiny, kdy šly do KÚ, kde Helenka dříve žila. Celou situaci popisuje následovně: *„My jsme musely chodit do toho ústavu každý týden se ukázat, protože jsme byly jakoby na propustku, a po tom týdnu, kdy byla u nás doma, když jsme tam seděly na chodbě a někdo prošel kolem, tak se ke mně vždycky přitiskla. Takže už fakt věděla, že chce být se mnou…“* (R5)

Respondentka 6 říká, že ví, že by ji Pavel nikdy nevyměnil, protože to sám několikrát řekl. Dále jako věc, podle které poznává, že ji má Pavel rád, byla zpráva, kterou jí pár dní před realizací rozhovoru poslal: *„Mami, ty jsi mi poslala pohled a já se skoro u toho rozbrečel, jak jsi mi to hezky napsala.“* (R6)

Respondentka 7 vidí vztah v tom, že když není doma, tak se Tomáš vyptává, kde je, kdy přijde, apod. Během rozhovoru ji syn volal a poté respondentka řekla: *„no teď mi třeba volal, jak to, že ještě nejsem doma, jestli se mi něco nestalo, to si myslím, je také znak toho, že mne má rád.“* (R7) Dále respondentka uvedla, že ji sám Tomáše několikrát řekl, že ji má rád. *„Tomáš mi jednou i řekl, že mne má rád takovou, jaká jsem a že svojí pravou mámu ani nechce nikdy vidět.“* (R7) Dále jako projev vztahu respondentka uvádí, že Tomáš s ní rád sdílí i naprosté maličkosti a rád ukazuje, co dokázal.

Kategorie: Hodnocení dítě matkou ve skrze kladném podtextu

Respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 během rozhovorů nejvíce času věnovaly popisu a charakteristice dětí. Často respondentky začínaly negativními výroky nad chováním dětí. *„Nikolka není takové bezproblémové, ideální dítě. Je to dítě, které se absolutně nedokáže soustředit ve škole, má problémy s chováním atd. Je hyperaktivní a chce být vedoucí všeho, nejde daleko pro ránu.“* (R1) *„Je hrozně zlobivý, většinu času se chová opravdu příšerně.“* (R2) *„Any ta je ďábel, pro ni je spousta věcí nuda.“* (R3) *„Je velmi temperamentní a v krizi reaguje velmi nepřiměřeně. Dodnes dělá dlouhé hysterické scény.“* (R4) *„Helena je strašně nedůvěřivá, všeho se hrozně bála. Byla na mne agresivní, během dne mi několikrát vrazila facku, jako dospělý člověk.“* (R5) *„Je strašně negativistický, odmlouvá, ke všemu má svoje připomínky, má problémy ve škole, nejde mu to, vůbec nepřizná svojí chybu.“* (R6)

„Hyperaktivita byla u něj strašně silná. Všechno, co mu přišlo pod ruku, ničil, drtil, ryl nám do židlí, do podlahy, doma tajně kreslil po nábytku, utrhal všechny květy u kytek apod. Začal krást, už úplně od malička. On je takový manipulátor a my se mu všichni musíme podřizovat.“ (R7)

Přesto však respondentky brzy začaly popisovat kladné vlastnosti, které množstvím obvykle předčily ty špatné. Objevily se taková slova jako: *„Je zodpovědný, empatický, vstřícný, dokáže si s vámi promluvit. Je sice hajzlík, ale s dobrým srdcem.“* (R2) *„Je hodně usměvavá, živá, milá na lidi, hodně společenská…“* (R3) *„Je velmi empatická a sociálně založená, krásně tancuje.“* (R4) *„On není v jádru zlý, ale prostě tohle jako v té společnosti vadí.“* (R7)

Ze všech rozhovorů vyplývá, že i přes to, že s dětmi, ať už adoptovanými nebo svěřenými do PP, respondentky mají problémy, často velmi závažné, mají je opravdu rády, jsou odhodlány být zde pro ně a snaží se jim ve všem pomoci. To samotné je dobrým stimulem a začátkem pro vytvoření vztahu. Na základě této kategorie by se dalo říci, že všechny respondentky mají k dětem ze své strany vztah vybudovaný a jsou na dobré cestě, aby vznikl vztah oboustranný.

Zároveň z této kategorie vyplývá, že děti v NRP jsou jiné a jejich výchova je specifická, neboť častěji mají různé problémy, kterým musí náhradní rodiče čelit a na které musí být připravení.

Kategorie: Hodnocení vztahu – konečně to vyšlo, anebo doufáme

V této kategorii dominoval názor, že vztah se jim s dítětem povedlo vytvořit, navázat. Přesto však jen u respondentek 1 a 3 se setkáváme s názorem, že vztah mají navázaný dobře. Respondentka 1 uvádí: *„Vztah matka – dítě je naprosto ideální. Ten vztah s námi je pevný.“* Respondentka 3 uvádí, že vztah podle ní i okolí navázali a že je *„úplně harmonický, báječný, vřelý, plný lásky a je náročný.“*

Respondentka 5 uvádí, že vztah navázaný určitě mají a dle jejích slov je „úplně úžasný“. Tato respondentka dále uvádí, že jsou s Helenkou doslova propojené, nicméně se Helenka o svou pěstounku stále bojí a je na ni stále hodně závislá.

Respondentky 2, 4, 6 a 7 mají obavy, že navázaný vztah není dobrý, případně není navázaný vůbec. Respondentka 2 si myslí, že vztah vytvořili a zároveň říká: *„Vazbu nemáme navázanou dobře. Myslím, že to máme navázaný jakoby dobře, ale Petr to až překlopil do extrému. Nedokáže žít vlastním životem, nefunguje to a trochu se bojím, aby to vůbec někdy nastalo.“*

Respondentka 4 říká, že je velmi těžké to definovat, ale spíše vztah navázaný mají, nicméně úplně dobré to dle ní není. Uvádí: *„Bezpečnou vazbu jsme navázali dle možností, myslím, že úplně dobré to není.“*.

Respondentka 6 je v definici jejich současného vztahu nejistá a poměrně zmatená. Na začátku rozhovoru uváděla, že vztah má se všemi svými dětmi velmi dobrý. Následně uvedla, že vztah zdaleka navázaný nemají, že se jedná ještě o dlouhou práci. Jejím posledním hodnocením vztahu byla následující věta: *„Zdaleka ne, no, jako pracujeme na tom, ale to je na dlouho. Jako nějaký vztah jsme, myslím, navázali, ale kdy můžete stoprocentně říci, že máte dobrý vztah…, ale ten vztah je určitě navázaný.“*

Stejně tak i respondentka 7 je s hodnocením vztahu velmi opatrná. Uvádí, že nějaký vztah určitě navázali. Ví, že ji má Tomáš svým způsobem rád a ona miluje jeho. Zároveň uvádí, že si myslí, že Tomáše ví, že ho má ráda a bere ho takového jaký je. Nicméně, dle jejích slov, není a nikdy nebyl vztah vyvážený a dosud se jim zdravý vztah vytvořit nepovedlo. Zároveň dodává: *„No, podařilo se nějaký vztah vytvořit. Má naši rodinu rád, nechce pryč, bojí se, že by se mohl dostat do nějaké ústavní péče, má z toho trauma. Myslím si, že nás má rád, ale nejsme pro něj autority.“*

3.5 Diskuze výsledků

Hlavní výzkumná otázka tohoto výzkumného šetření zněla: Jak probíhá proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině? Na základě odpovědí jednotlivých respondentek můžeme odvodit, že proces navázání vztahové vazby s dítětem v NRP není vůbec jednoduchý. Naopak respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6, a 7 označují tento proces za náročný, složitý, vyčerpávající a dlouhodobý. Ve vyváření vztahu s dětmi vždy objevují jisté potíže, které u dětí a jejich biologických rodičů

nejsou přítomny vůbec nebo nejsou natolik výrazné. Důvod těchto problémů zůstává respondentkám stále otázkou. Nejčastěji však uvádí jako důvod minulost dítěte, špatně navázanou vazbu z minulosti, absenci vazby u dětí z KÚ a vyrovnávání se s pocity opuštění a odmítnutí. U respondentek (R1, R6) se setkáváme s názorem, že horší je, pokud je dítě od úplného začátku svého života v KÚ. Dle slov jedné respondentky: „Prostě kluci zažili rodinu, i když to taky neměli lehké, bylo to šílený, tak ale ten pojem máma a táta v hlavě mají. Bětka ne. A to je nebetyčný rozdíl. Kluci jsou na tom mnohem lépe, než ta Bětka, která byla od miminka v dětském domově." (R6) Respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 se shodují na vhodnosti a důležitosti pěstounské péče na přechodnou dobu, která by tak mnohé problémy mohla adoptivním rodičům či dlouhodobým pěstounům usnadnit, ale především je nejlepší variantou pro děti.

Z výzkumného šetření vyplývá, že pro vznik vztahu mezi dítětem a primárním pečovatelem je za potřebí především tělesného kontaktu a neustálé fyzické přítomnosti primárního pečovatele u dítěte, a to hlavně v okamžicích, kdy se dítě cítí nejhůře. Především fyzická přítomnost je ovšem pro náhradní rodiče velmi náročná. Jako druhým důležitým prvkem při vytváření vztahu je sycení potřeby podpory u dítěte. Respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 uvádějí, že je nutné dítě podporovat, oceňovat, vyzdvihovat to, co dítě umí a co mu jde, a pomáhat s tím, co nejde. Pojmenovávat emoce a o všem s dítětem otevřeně hovořit. S tím souvisí otázka biologické rodiny dětí. Dle výše zmíněných respondentek je dobré dětem říkat pravdu, ale zároveň mluvit o biologických rodičích v dobrém. Jedna z respondentek uvádí: „já si myslím, že je dobré před tím dítětem pochválit tu mámu za to, že nešla na potrat, že to dítě porodila, že ho nehodila někam do popelnice, už přece to je super." (R5) Dalším důležitým aspektem při vytvoření vztahu s dítětem jsou podle respondentek různé volnočasové aktivity. Respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 se shodují na tom, že s dítětem musíte trávit volný čas. Mít mnoho společných zážitků a prožívat spolu jak to dobré, tak i to zlé.

Během rozhovorů vyplynulo, že dle respondentek 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 došlo mezi nimi a dětmi k vytvoření alespoň nějakého vztahu. Pouze respondentky 1 a 3 se domnívají, že vztahovou vazbu vytvořily s dětmi dobře, zbylé respondentky 2, 4, 5, 6

a 7 nejsou o kvalitě vztahu přesvědčené, ale uvádí, že rozhodně nějaký vztah vytvořily.

Výzkumné šetření prokázalo, že respondentky 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 7 mají o vztahové vazbě ponětí a vědí, co tento pojem znamená.

V souvislosti s procesem navázání vztahu respondentky 1 - 7 vyzdvihují činnost a pomoc různých neziskových organizací, které se zabývají NRP a doprovázení náhradních rodičů. Dle respondentek právě v NNO získávají potřebné znalosti a dovednosti. Zajímavostí je, že tyto respondentky se shodují na tom, že státní přípravy na náhradní rodičovství jsou nedostatečné a o vztahové vazbě se v nich vůbec nemluví.

Závěr

Tématem bakalářské práce je vztahová vazba v náhradních rodinách. Toto téma bylo vybráno na základě životních zkušeností autorky.

Cílem práce bylo s oporou o odbornou literaturu analyzovat a popsat vztahovou vazbu a zjistit, jak probíhá proces navazování vztahové vazby v náhradní rodině.

Úvodní kapitola tedy popisuje vztahovou vazbu. Zaměřuje se jak na vznik vztahové vazby mezi dítětem a primárním pečovatelem, tak také na její typy a poruchy. V následující kapitole je popsána právní úprava náhradní výchovy se zaměřením na jednotlivé instituty náhradní rodinné péče v České republice. Samostatná podkapitola je věnována specifikům výchovy dětí v náhradní rodinné péči.

Výzkumné šetření se poté věnuje přímo procesu navazování vztahové vazby v náhradních rodinách. Sledovali jsme, jak jsou náhradní rodiče informováni o problematice vztahové vazby, jak podporují vznik vazby a co jim při vytváření vztahu mezi nimi a dětmi pomáhá a co naopak situaci komplikuje.

Pro výzkumné šetření byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který byl realizován se sedmi respondentkami. Data byla analyzována za využití otevřeného kódování. Šetřením výzkumu byl naplněn stanovený předpoklad v úvodu bakalářské práce. Vyplynulo z něj, že náhradní rodiče se podílejí na vytvoření vztahové vazby a překonávají jisté potíže spojené s deficity či absencí vztahové vazby s biologickými rodiči. Samotný proces navázání vztahové vazby v náhradních rodinách je značně náročný, vyčerpávající a dlouhodobý pro všechny zúčastněné strany, neboť vztah s dítětem se buduje neustále. Respondentky uvedly řadu věcí, které jim při vytváření vztahu pomáhají, ale zmiňují i negativní aspekty. Neocenitelnou a významnou pomocí náhradních rodičů je dostatečná informovanost o vztahové vazbě. Respondentkám v tomto směru nejvíce pomáhají neziskové organizace, které se zabývají náhradní rodinnou péčí. Z tohoto výzkumného šetření je patrné, že náhradní rodiče jsou o problematice vztahové vazby dobře informováni. Informace, kterými disponují, však nezískali ze státních příprav náhradních rodičů, nýbrž samostudiem

či vlastní angažovaností v dané problematice a spoluprací s neziskovými organizacemi.

Můžeme tedy říci, že náhradní rodiče se o vztahovou vazbu snaží a budují ji. Důležité je však na vztahu společně neustále pracovat, snažit se být vůči dětem empatičtí, mít velké pochopení a především dostatečnou trpělivost. Nepostradatelná se pak jeví i úzká a pravidelná spolupráce s neziskovými organizacemi k prohlubování znalostí a odlehčení nebo vzájemná setkávání s dalšími náhradními rodiči k cennému předávání vlastních nabytých zkušeností a porozumění.

Kvalitativní výzkum je v mnoha ohledech výhodný, ale zároveň má své limity. Především je potřeba brát v úvahu, že závěry a hypotézy vzniklé na základě tohoto výzkumného šetření nelze generalizovat. Výsledky jsou platné pouze u těchto sedmi konkrétních respondentek, které se rozhodly na výzkumném šetření spolupracovat. Zároveň je důležité zmínit, že data byla analyzována a hodnocena zcela subjektivně a bylo tedy nutné hlídat, aby nedocházelo z mé strany ke zkreslení dat. Výrazný limit tohoto výzkumného šetření vidím také v tom, že respondentky jsou zvyklé popisovat aktuální dění v rodině, mluvit o své situaci, potížích, emocích apod., tedy že jsou velmi otevřené, a právě kvůli tomu, bylo náročné udržet je i sebe při rozhovoru v daném tématu.

V současné době je dle mého názoru problematika náhradní rodinné péče v České republice veřejnosti jen velmi málo známá. Mnoho lidí, často i pomáhajících profesionálů, nezná ani základní rozdíly mezi pěstounskou péčí a osvojením. O vztahové vazbě je mezi lidmi v České republice ještě méně informací než o výše zmíněné náhradní rodinné péči. A to i přes to, že je to velmi důležité téma, které výrazně ovlivňuje vývoj a posléze celý život jedince. Právě z tohoto důvodu by práce mohla sloužit široké veřejnosti jako materiál shrnující základní poznatky a informace o vztahové vazbě a náhradní rodinné péči v České republice. Hlavní přínos práce vidím především v tom, že poukazuje na specifický průběh vytvoření vztahu mezi matkou a dítětem v náhradní rodině, který v biologických rodinách není tak náročný. Práce by do jisté míry mohla být přínosná i náhradním rodičům. Z výzkumného šetření mohou zjistit, jak se s respondentkami shodují v procesu vytvoření vztahové vazby, což by mohlo mít uklidňující charakter.

Do budoucna vidím v tomto tématu velký potenciál a mnoho možností k dalšímu zpracování. Bylo by vhodné zaměřit se například na samotné vzdělávání náhradních rodičů a možnosti psychohygieny náhradních rodičů, konkrétně na přechod dítěte do rodiny, na vytváření vztahu mezi dětmi a biologickými dětmi náhradních rodičů, na rozdíly mezi náhradní rodinnou péčí v České republice a v zahraničí.

Literatura

1. ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.
2. BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 356 s. ISBN 978-80-7367-670-4.
3. BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 399 s. ISBN 978-80-262-0076-5.
4. BRISCH, H. Karl. *Poruchy vztahové vazby: Od teorie k terapii.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 311 s. ISBN 978-80-7367-870-8
5. BRISCH, Karl Heinz. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 157 s. ISBN 978-80-262-0063-5.
6. BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. [online] Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-01-2. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/zakladni_info_o_nrp.pdf [cit 4. 1. 2015]
7. BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. 57 s. ISBN 978-80-87455-18-0.
8. BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3. přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. 60 s. ISBN 978-80-87455-19-7.
9. CAIRNS, Kate. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost.* 1. vyd. Praha: Portál, 2013. 179 s. ISBN 978-80-262-0370-4.
10. ELIÁŠ, Karel, ed. a SVATOŠ, Marek, ed. *Nový občanský zákoník 2014: rejstřík: redakční uzávěrka 26. 3. 2012*. Ostrava: Sagit, 2012. 320 s. ÚZ: úplné znění; č. 900. ISBN 978-80-7208-920-8.
11. FAHLBERG, Vera. *Child´s Journey through Placement*. 1st ed. London: British Association for Adoption&Fostering, 1994. 389 p. ISBN 1-873868-13-8.
12. GROHOVÁ, Jana et al. *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc!: informace a pracovní listy pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. 42 s. ISBN 978-80-87455-06-7.
13. HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. 774 s. ISBN 978-80-7367-569-1.

14. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

15. KLIMEŠ, Jeroným. *Budování identity dítěte.* 2. vyd. Říčany: Občanské sdružení Rozum a cit, 2008. 48 s.

16. KONEČNÁ, Hana a SUDOVÁ, Markéta. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. 88 s. ISBN 978-80-87455-23-4.

17. LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 4. dopl. Vyd. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

18. LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 1.vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963. 263 s.

19. MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny.* Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

20. MATĚJČEK, Zdeněk, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace.* 1. Vyd. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997. 70 s. ISBN 80-85121-89-1

21. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6

22. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

23. NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, a.s., 2012. 94 s. ISBN 978-80-8613191-7.

24. PASÁKOVÁ, Iveta, ŠALÁTOVÁ, Jindra, RUDOLFOVÁ Aneta. *Průvodce pěstounskou péčí u nás a v zahraničí.* 1. Vyd. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2013. 25 s. ISBN 978-80-905641-3-8.

25. PESSO, Albert, BOYDEN-PESSO, Diane a VRTBOVSKÁ, Petra. *Úvod do Pesso Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, 2009. 210 s. ISBN 978-80-86620-15-2.

26. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. 81 s. ISBN 978-80-7421-039-6.

27. POKORNÁ, Pavla et al. *Metodika podpůrných aktivit pro náhradní rodinnou péči: podpora pěstounských a osvojitelských rodin s romskými dětmi, arteterapie, Klub náhradních rodin, videotrénink interakcí*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. 113 s. ISBN 978-80-87455-22-7.

28. *Provázení rodiny jako dlouhodobý proces: Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin.* 1. Vyd. Říčany: Občanské sdružení Rozum a cit, 2012. 45 s.

29. PTÁČEK, Radek, KUŽELOVÁ, Hana a ČELEDOVÁ, Libuše. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. 1. Vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. 54 s. ISBN 978-80-7421-040-2.

30. PURVIS, B. Karyn, CROSS, R. David, SUNSHINE, Lyons Wendy. *Dítě v nové rodině*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 252 s. ISBN 978-80-247-4535-0.

31. *Rodinné právo; Sociálně-právní ochrana dětí; Mezinárodněprávní ochrana dítěte; Registrované partnerství: znění předpisů k 1. 1. 2014*. Ostrava: Sagit, 2014. 192 s. ÚZ: úplné znění; č. 996. ISBN 978-80-7488-022-3.

32. RUFO, Marcel. *Pusť mě, ale neopouštěj!: utváření zdravé vazby mezi rodiči a dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 142 s. ISBN 978-80-7367-616-2.

33. RUPPERT, Franz. *Symbióza a autonomie: Traumata z narušeného systému rodinných vazeb.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 272 s. ISBN 978-80-262-0004-8.

34. SAUZÈDE, Jean-Paul a SAUZÈDE-LAGARDE, Anne. *Spokojené soužití v nové rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 159 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-295-9.

35. SCHOFIELD, Gillian. *Attachment handbook for foster care and adoption*. 1st ed. London: BAAF, 2006. 450 p. ISBN 1-903699-96-7.

36. SCHOOLER, Jayne E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 80-7255-066-7.

37. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech.* 1. Vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367318-5.

38. ŠVAŘÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

39. UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Vztahový labyrint v náhradní rodině: Vlastní rodina přijatých dětí.* Říčany: Občanské sdružení Rozum a cit, 2012. 35 s.

40. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. 181 s. ISBN 978-80-87455-14-2.

41. VANČÁKOVÁ, Martina. *Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. 32 s. ISBN 978-80-87455-05-0.

42. VAVRDA, Vladimír. *Otázky soudobé psychoanalýzy: tradice a současnost.* Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 214 s. ISBN 80-7106-672-9.

43. VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. 77 s. ISBN 978-80-87455-09-8.

44. VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení.* Tišnov: Sdružení SCAN, 2010. 120 s. ISBN 978-80-86620-20-4.

45. ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

46. *Zvykáme si jeden na druhého aneb Nová náhradní rodina v procesu adaptace*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče os., 2012. 36 s. ISBN 978-80-87455-12-8.

Seznam příloh

Příloha A – tabulka shrnující základní rozdíly jednotlivých institutů NRP

Příloha B – otázky rozhovoru

Příloha A

	Vztah k dítěti (kdo se může nebo nemůže stát pečující osobou určitého typu)	Práva a povinnosti pečující (zastupující) osoby	Výhody pro dítě	Odměna pro pečující osobu	Dávky pro děti Peněžitá pomoc v mateřství (zvláštní úprava)	Práva a povinnosti původní rodiny
Svěření do péče jiné osoby než rodiče	Příbuzný nebo dítěti známá osoba	Pečuje, vychovává a další práva a povinnosti jsou vymezeny soudním rozhodnutím	Dítě zůstává v původní rodině nebo u známých osob	Žádná	Výživné a běžné dávky pro rodiny s dětmi ze soc. systémů	Trvá vyživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je omezena soudním rozhodnutím
Osvojení (adopce)	Podle ustálené soudní praxe se osvojitelem nemůže stát příbuzný prarodič nebo sourozenec dítěte a mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl	Plná rodičovská zodpovědnost	Dítě získává novou rodinu se vším všudy, dostává se na úroveň biologických dětí svých osvojitelů, osvojitelé mají vyživovací povinnost k němu, ono k nim, dědí po sobě navzájem	Žádná	Běžné dávky pro rodiny s dětmi ze soc. systémů. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM.	Příbuzenské vztahy k původní rodině zanikají
Poručenství s péčí	Příbuzný nebo dítěti známá osoba či osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP	Pečuje o dítě, vychovává a zastupuje dítě a spravuje majetek dítěte. Podléhá dozoru soudu a k některým rozhodnutím je třeba souhlas soudu.	Dítě není v ústavu a má možnost vyrůstat v rodinném prostředí	Odměna pěstouna	Dávky pěstounské péče. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM.	Rodiče mají vyživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je pozastavena nebo zrušena
Pěstounská péče	Příbuzný nebo dítěti známá osoba či osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP	Pečuje o dítě a vychovává ho, zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech	Dítě není v ústavu a má možnost vyrůstat v rodinném prostředí	Odměna pěstouna	Dávky pěstounské péče. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM	Rodiče mají zpravidla všechna práva a povinnosti, trvá vyživovací povinnost
Pěstounská péče na přechodnou dobu	Osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP jako vhodná pro tento institut NRP	Pečuje o dítě a vychovává ho, zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech	Dítě není v ústavu a má možnost vyrůstat v rodinném prostředí	Odměna pěstouna	Prozatím běžné dávky pěstounské péče, nová právní úprava PPP se snad již blíží. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let věku dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM.	Rodiče mají zpravidla všechna práva a povinnosti, trvá vyživovací povinnost

Zdroj: http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_rodinna_peceI

Příloha B

1. *Informace o klientovi a dítěti*
    - O jakou formu NRP ve Vašem případě jde?
    - Odkud dítě k Vám do rodiny přišlo?
    - Jak dlouho máte dítě v péči? Jak je dítě staré?
    - Kdo všechno tvoří rodinu dítěte?
    - Kdo jsou sourozenci dítěte? Žijí všichni sourozenci ve stejné domácnosti?
    - Kdo další je pro dítě důležitý? Jaký mají tito lidé vztah k dítěti a jaký má vztah dítě k nim?
    - Jak probíhalo předání dítěte do Vaší péče?
    - Jaký byl začátek vašeho společného života?
    - Jaký máte vztah s dítětem v současné době?
2. *Informace o vztahové vazbě*
    - Co si představujete pod pojmem vztahová vazba?
    - Informoval Vás o ní někdo?
    - Kdy a kde jste poprvé o pojmu vztahová vazba slyšeli?
    - Absolvovali jste přípravy náhradních rodičů? Co jste si z nich o vztahové vazbě odnesli?
    - Máte o vazbě nějaké informace z doprovázení?
3. *Proces*
    - Jak probíhá ten proces/probíhal u Vás doma?
    - Podporujete aktivně navázání vztahové vazby/ vztahu?
    - Jak to děláte?
    - Jakým způsobem vytváříte vztah?
    - Co Vám pomáhá při vytváření vztahu?
    - Co z Vašeho pohledu situaci komplikuje?
    - Povedlo se Vám dle Vašeho názoru navázat vztah?
    - Podle čeho to poznáváte?
    - Jak vnímáte Váš vztah s dítětem nyní?